

CONDIȚII ISTORICE CARE AU FAVORIZAT PRODUCȚIA SCULPTURALĂ ȘI EDUCAȚIA ARTISTICĂ PE TERITORIUL ROMÂNIEI DE-A LUNGUL TIMPULUI (MIL V-I.HR-SEC.XIXD.HR)

TAMAS ALICE*

THE HISTORIQUE CONDITIONS THAT HAD BEEN FAVORING BY A LONG TIME THE SCULPTURAL PRODUCTION AND ARTISTIQUE EDUCATION IN THE ROUMANIAN TERRITORY

In Roumania have been found by archeological researches many sculptural monuments and small pieces, that was made at local workshops in different periods, beginning for the prehistorique times to the XIX-th century. In our country, the developement of sculpture was influenced by Middle East artefacts, the European greek-roman styles in ancient times, by different Italian or West European monastery sites, guilds in the Middle Age and schools, academies in modern times. In Transilvania it was built from the beginning of the Middle Age many monasteries, churches in romanico, gothic, renaissance and baroque styles, with many beautiful sculptural assemblies. In Transilvania, at Alba –Iulia, Oradea, Cluj- Napoca and very much locations, was many monasteries workshops from the beginings of the X-th to XVI-th century, also in many guilds worked many artists in stone, marble or another materials for social commands. In the art collections of the oradean Criș County Museum it found a beautiful marble Prophet head in gothic style, from the Transylvanian workshop of the XV-th century. The educational system of European Universities developed the artistique education in Academies of Fine Arts in Italy in the XVI-th century, in France beginning of the XVII-th to XIX-th century

Key words: sculptures, workshops, guilds, artistique schools, academies, artistique styles

Sculptura (artă tridimensională) și pictura (artă bidimensională) apar încă din preistorie, în *Pleistocen*, în perioada paleoliticului târziu (40.000 -10.000 î.Hr.), când se crează condiții favorabile muncii de creație. Acestea necesitau un grad mai înalt de evoluție mentală, capacitate de abstractizare, evoluție spirituală și o dexteritate manuală superioară față de perioadele precedente, când se confecționau artefacte pentru diverse ritualuri precum: sacrificiul animalelor, cultul ursului, ritualul de compensare etc. Faptul că la aceste reprezentări schematice, miniaturale ale corpului uman proporțiile sunt exagerate, iar extremitățile (capul, mâinile, picioarele) adeseori lipsesc demonstrează că ele erau folosite nu neapărat în scopuri estetice, cât mai ales pentru cultul fertilității, având rol magic în cadrul unor ritualuri sacre. În Germania, în urma săpăturilor arheologice din 2008 s-a descoperit o statueta din fildeș de mamut supranumită *Venus de Hohle Fels*¹ (denumire dată după peștera unde a fost

* Muzeul Țării Crișurilor Oradea, tamasalice@yahoo.com

¹ Dixon Alan, *Venus figurines of the european paleolithic: Symbols of fertility or attractiveness*, în *Journal of Antropology*, 2011; Cook Jin, *Ice Age Art: The Arrival of the Modern Mind* (catalog), Exhibition

descoperită), datată cu C14, veche de 35. 000 de ani.

Apariția unei culturi megalitice globale în neolitic în America, vestul Europei, Africa de nord, Asia Mică până în Extremul Orient aproximativ înaintea mileniul V î.Hr. ce aparține unor civilizații necunoscute ce practicau cultul soarelui, cultul strămoșilor (căpeteniilor) cu ritualuri de înmormântare, însoțite de mituri și legende, a fost confirmate de cercetările arheologice recente². Cercetătorul peruan Dr. Daniel Ruzo(1900-1991) care a studiat și cartografiat vestigii sculpturale megalitice ale cultului străvechi solar în America, în Munții Anzi și pe munții de pe patru continente (cea mai veche **cultură Masma** 50.000 de ani î.Hr., **zeița Pământ Paceamama**) a venit în România în 1968 să studieze în Munții Ciucaș, pe Platoul Bucegi, Vârful Omu, „Sfinxul”³, „Babele”⁴ și rețelele de galerii subterane. Găsind similitudini concepționale, tehnice și stilistice între portretele megalitice din America, de pe platoul Marcahuazi la (ansamblul „Monumentul Umanității”) și cele de pe Platoul Bucegi cum este și „Sfinxul”, i-a îndemnat pe cercetătorii din România să le cartografieze și să le sistematizeze.

În istoriografia românească se consemnase prima oară încă din secolul al XVIII-lea prezența sculpturilor megalitice în zona Carpaților. Domnitorul Dimitrie Cantemir(1673-1723), în lucrarea sa enciclopedică *Descriptio Antiqui et Hodierni Status Moldaviae* scrisă în 1716, la cererea Academiei din Berlin, în prima parte a descrierilor geografice amintește de Masivul Ceahlău, ca posibil Olimp, Pind, Pelia al Moldovei, împodobit cu statui foarte vechi, „o femeie bătrână cu 20 de oi..., pe dealurile dimprejur se văd urme de cai, câini și păsări imprimate în stânci în număr așa de mare, ca și când ar fi trecut pe acolo o oaste imensă de călăreți”. La al VI-lea *Congres Internațional de Dacologie Kogaion* din 30 iunie - 1 iulie 2005 de la București, Mihaela Al. Oprescu și-a exprimat opinia că pe „unii dintre munții sacri ai spațiului carpatic pe culmile cărora au fost construite din cele mai vechi timpuri centre sacre pentru rugăciune, ritualuri religioase, locuri de pelerinaj ale pelasgilor”,

of the British Museum, 7 febr. -23 mai 2013, London, British Museum Press

² Childe, Vere Gordon *The Prehistory of European Society* Published by Harmondsworth Middlesex, England, 1958, Baltimore :Penguin Books Inc., Reviewed by Robert M. Adams, University of Chicago, p. 126; Sir Grahame Clark *Excavations at Star Carr*, Cambridge, 1954; idem *A Path to Prehistory* , Unpublished manuscript, 1993

³ Se cunosc multe reprezentări antropomorfe masculine în Carpați, „Moși” și „Sfinx” 1. Pe platoul Bucegi sunt 2 Sfincși, 2. Piatra lui Solomon, 3. Piatra Arsă, 4. Bratocea, 5. Stănișoara, 6. Măcin, 7 Bustea, 8. Topleț, 9. Cetățeni, 10. Igniș, 11. Negru Vodă 12. Vîrfu Omu 13. Turnu Roșu 14. La intrarea de la Cetățile Ponorului, Padiș 2 portrete, 15. În Munții Ciucaș, etc. www.financiarul.ro/2012/08/01/Sculpturile-megalitice-din-rezervatia-12-apostoli

⁴ Figuri de „Babe” în afară de cea de pe 1.Ceahlău se regăsesc în 2. Muscel pe Valea Rea, la Izvorul Râul Doamnei 3. La Izvorul Argeșului, 4. În Gorj, la obârșia Gilortului, 5. La Mănăstirea Tismana, mai jos de coasta estică, 6. În Mehedinți în comuna Balta și Gornovița, 7. În Vama Buzăului, valea Urlătoare, 8. În județul Buzău, comuna Caragelele, 9. În Județul Suceava, muntele Serba, în locul numit Pietrele Roșii, 10. În Bucovina lângă apa Humorului, 11.în Țara Făgărașului, comuna Vaida Recea, 12 la Piatra Craiului lângă Zărnești, etc.; www.dacii.go.ro/material/dacii/spiritualitate/pagini/monument_megalitice_ceahlau.htm

au fost săpate în stâncă reprezentări ale divinităților, eroilor civilizatori, reprezentări antropomorfe și zoomorfe⁵.

Cele mai vechi artefacte inscripționate sunt pictogramele (semne, litere descoperite până acum) reprezentate pe 3 tăblițe de lut, datate estimativ 5.500 î. Hr., descoperite într-o groapă ritualică, în 1961, la Tărtăria (Jud. Alba), în *Transilvania*. Au fost descoperite simboluri asemănătoare pe pintadere, coloane de lut ars, figurine antropomorfe la *Trestiana* (Bârlad), pe un altar miniatural la *Ocna Sibiului*, pe figurinele feminine (mil.V î.Hr.) de la *Gărgău* (Muntenia) etc. De asemenea, la *Cernavodă* s-au scos la iveală statuete de mici dimensiuni, mult mai elaborate din punct de vedere estetic, cu proporții frumoase, stilizate savant, aparținând *Culturii Hamangia* (neolitic, mil. IV-II î.Hr.), numite *Gânditorul* și *Femeie* șezând⁶.

Mărturii epigrafice (tăblițele de plumb de la Sinaia, sec. IV î. Hr.?), numismatice, din ceramică, bronz, într-un stil asemănător cu cel arhaic oriental și cel grecesc preclasic, scoase la iveală prin săpături arheologice pe teritoriul țării noastre, ilustrează culturi străvechi, mitologii specifice pelasgilor, tracilor și geto-dacilor. Religia la început politeistă, este atestată documentar prin prezența unui panteon definit printr-o multitudine de zei: cultul zeului suprem *Gebeleizis*⁷ (al tunetelor, fulgerelor), cultul

⁵ Pe tot lanțul carpatic din nordul Moldovei până în nord vestul Transilvaniei se regăsesc o sumedenie de "columnne brute" în vârfurile unor stânci ce seamănă ca formă și atitudini cu figure umane, a căror legende sunt relatate de localnici ca fiind chipuri împietrite ale unor personaje mitice. Datarea lor este dificilă

⁶ D.Berciu, *Cultura Hamangia*, București, 1966; P.Hasotti, *Epoca Neolitică în Dobrogea*, Constanța, 1997; *Cultura Hamangia* este denumită după situl arheologic din satul *Hamangia*, azi satul Baia, comuna Istria, Județul Tulcea

⁷ Religiiile din zona aceasta a Europei, a țării noastre, au fost descrise sumar de autorii antici precum *Herodot*(484-425î.Hr.) care amintește 15 triburi, *Hellanicos din Lesbos*(490-405î.Hr.), *Platon*(427-342î.Hr.), *Diodor din Sicilia*(80-21î.Hr.), *Strabon*(63 î. Hr.-21d.Hr.), care amintește 22 triburi, *Apulleyus* (123-180d.Hr.),*Lucian de Samosata*(125—180d.Hr), *Origene* (185-254d.Hr), *Porphirius*(232-304d. Hr.), *Enea din Gaza* (?-518d.Hr.), *Hesychios din Alexandria* (sec.Vd.Hr). Nu s-au păstrat descrieri de ritualuri, acestea fiind interzise categoric în acea perioadă. Aceștia au insistat pe relatări de sacrificii umane, care au persistat timp îndelungat la "barbari" în contrast cu lumea civilizată greacă. Din tradiția hiperboreană preluată de la pelasgi a spațiului Carpato- Danubiano-Pontic, ne-au parvenit monumentele megalitice(portrete) din Carpați, (în Munții Retezat ex. Vf. Peleaga, în Bucegi, Ceahlău, Grădiștea Muncelului), care adorau cerul și pământul (între 6500-3500 î. Hr., înaintea venirii indoeuropenilor), cu triburi matriarhale pașnice, conduse de teocrație, iubitoare și creatoare de artă. Zeul *Gebeleizis* este zeu indo-european, stăpân al cerului și pământului, patronul aristocrației militare, al fulgerelor, al orizontului la daci, avea atribute uraniene, solare; este reprezentat ca un bărbat chipeș cu barbă, ținând în mână un fulger, pe tron ori călare. Urme ale acestui cult au ieșit la iveală în urma unor săpături arheologice, mărturii epigrafice și numismatice la *Histria*, *Odesos* (Varna), la *Limanu* (Constanța), pe ceramică de la *Răcățiu*, *Zimnicea*, tezaurul de la *București*, *Herăstrău*. Zeița *Bendis*(cea care leagă, a căsătoriei) este marea zeiță mamă a tracilor, a pământului, a nopții, lunii, a pădurii, farmecelor, dragostei, fertilității; apare pe reliefuri, statuete mici, fiind reprezentată ca o fată cu fața rotundă, buclălată, încadrată de 2 coșițe, în straie trace, cu coif frigian, în compania unor cervide, șarpe, în statuete, cu sulită în mână stângă și cupa sacrificiului în mână dreaptă. Urme ale acestui cult s-au descoperit la *Costești*, un cap al zeiței, la *Sarmisegetusa* un medalion de lut ars reprezentând bustul zeiței cu tolba de săgeți, la *Piatra Roșie* un bust de bronz. *Hestia*, zeița focului sacru al căminului a fost atestată prin săpături arheo-

zeiței *Bendis* (a pădurilor, farmecelor), cultul *Zeitei Hestia* (*Vesta* la romani, zeita focului sacru al căminului), cultul solar, al zeului *Derzis* (al vigorii, sănătății, la greci *Ares*) sau *Călărețul Trac*⁸, cultul lui *Dabatopienos* (zeul metalurgiei) și cultul lui *Eitiosaros* (?).

Monoteismul apare odată cu *Zamolxes*, care a fost medic, psihoterapeut, mare preot pe *Muntele Kogaion*(*Kogaeonon*)⁹. A fost zeificat după moarte și considerat zeu subpământean, similar cultului lui *Dionysos* sau *Orfeu* la greci. Prin credința în nemurire, cultul cu caracter predominant *htonic*, se apropie de cultul *Misterelor*¹⁰.

Descoperirea scrisului de către *sumerieni* în 3.500 î.Hr. a permis omenirii înregistrarea evenimentelor și instituționalizarea învățământului prin preoți în Egipt și India, prin cărturari în China, prin rabini la evrei, prin școli și curente filosofice în Grecia antică, respectiv **instituții de învățământ de diferite grade** (primar, secundar și superior, școli de retorică și oratorie pentru lideri politici) în Roma antică¹¹. De-a lungul istoriei, arta a evoluat împreună cu societatea, fiind apanajul marilor civilizații și culturi ale omenirii. Fiind rodul bazei materiale și spirituale a unei societăți, arta înglobează talent și experiență pe parcursul unui proces continuu de educație și cercetare științifică. Începând din antichitate, conducătorii unei societăți, monarhii subvenționau cercetarea științifică, oamenii bogați subvenționau artiștii, poeții și creatorii. Elitei sacerdotale i-a revenit rolul de transmitere al informațiilor și energiilor creatoare în folosul omenirii. Sculptura marilor civilizații și culturi antice (*sumeriană, chineză, egipteană, greacă*) a implicat atât latura religioasă, cât și cea

logice (urme de construcții ale unor bordeie, case dreptunghiulare cu vatra la mijloc). S-a descoperit prima locuință de suprafață, veche de 7000 de ani, lângă *Tărtăria*, zona Crișurilor, altarele circulare de la *Sarmisegetusa*. Zeița *Hestia* a transmis *Codul Beleagine* oamenilor, prin intermediul preotului *Zamolxis*.

⁸ În sec. V î.Hr., *Heros* la greci, în Egipt *Horus* cu nimb solar a fost asimilat de populația greacă după ce a sosit în Balcani între anii 1900-1400 î.Hr. cu o divinitate supremă pe nume *Zeus*, eroul din serbările păgâne din aprilie, înlocuit cu timpul în creștinism de *Sf. Gheorghe*

⁹ Muntele sacru al dacilor a fost amintit de *Strabon*(63 î.Hr.-19 d.Hr) în *Geographia* (VII, 3,5) în care se menționează că *Zamolxis* trăia retras într-o peșteră, ce poate fi localizată pe trei masive muntoase: *Grădiștea Muncelului, Bucegii și Ceahlăul* (pe vârful *Toaca, Piatra Ciobanului* în prima decadă a lui august, la răsăritul soarelui, apare holograma unei piramide)

¹⁰ *Herodotus, Istorii* (scrisă în 450-420 î. Hr.), Vol I și Vol II, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1961 ; Vasile Pârvan, *Getica. O Protoistorie a Daciei*, (Ed.) Cultura Națională, București, 1926; Nicolae Densușianu, *Dacia Preistorică*, 1913; Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis Han, Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, traducere de Maria și Cezar Ivănescu, Ed.Humanitas, București, 1995(studiu bazat pe traducerea *De Zamolxis á Ghenghis Khan*, Paris , 1970) ; Dan Dana, *Zalmoxis de la Herodot la Mircea Eliade. Istorii despre un Zeu al Pretextului*, Ed. Polirom, Iași, 2008;mileniul al IV/lea î. Hr. Săpăturile arheologice din perioada interbelică efectuate în munții Orăștiei au scos la iveală dovezi ale unor ritualuri și artefacte la *Costești Cetățuie, Blidaru, Fețele Albe, Luncani, Piatra Roșie, Bănița , Căpâlna, Grădiște de Munte*. La *Sarmisegetusa Regia* au fost active între sec. I î. Hr.-sec. I. D. Hr. 8 sanctuare patrulatere, 2 sanctuare circulare , observator ceresc, calendar dacic

¹¹ Ion Gheorghe Stanciu, *O istorie a pedagogiei universale și românești până în anul 1900*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1977

politică a societății respective. Sculptura antică greacă a contribuit împreună cu filosofia epocii la elogiul idealului uman, evident în ilustrarea personajelor mitologice, cultul eroilor și al personalităților istorice, devenite etaloane ale comportamentului civic, patriotic sau prin apelul la memoria colectivă asupra unor evenimente marcante ale istoriei societății grecești. De o mare complexitate și diversitate, sculptura antică greacă a cunoscut mai multe școli și etape de dezvoltare (*preclasic, clasic, elenistic*), a inventat toate tipurile (de la *colosal, arhitectural, basorelief, ronde-bosse, până la miniatural în numismatică*) și stilurile de sculptură (*arhaic abstract, decorativ static, rigid geometric, clasic, naturalist, romantic istorist, simbolist*). Din punct de vedere stilistic și estetic, arta greacă a atins culmea creației din toate timpurile. Bazată pe *Proporția de Aur* ¹²simbol ϕ (Phi), descrisă de *Euclid din Alexandria* (325-265 î. Hr.) și principiul filosofic după care *Omul este măsura tuturor lucrurilor* (*Protagoras* 487-420î. Hr.), sculptura greacă a influențat arta lumii de-a lungul timpurilor până în zilele noastre. Multe dintre lucrările marilor sculptori precum *Myron* (mijl sec. al V-lea î. Hr.), *Polyclet*(450-420î. Hr.) *Fidias*(aprox. 490-432 î. Hr.) *Scopas*(395-350î.Hr.), *Praxiteles*(activ 370-330 î. Hr.), *Lysip*(400-310 î. Hr.) s-au pierdut, ne-au parvenit până în zilele noastre doar prin copii romane¹³.

Odată cu **Academia lui Platon** (anul 387 î. Hr., reînființată în anul 410 î. Hr., închisă de *Iustinian* în 529d.Hr.) a început instituționalizarea învățământului superior în folosul statului. Prima școală filosofică a fost înființată la Atena de *Platon* (427-347 î.Hr.), discipol al lui *Socrate* (370-399 î. Hr.), care își ținea întrunirile în grădina eroului *Akademios*. *Aristotel* (384-322 î.Hr.) discipolul lui *Platon*, înființează **Lyceum** în anul 335 î. Hr., închis în timpul revoltei anti-romane în anul 88 î. Hr. Cam în această perioadă, în anul 332 î. Hr., *Alexandru cel Mare* (356-323î. Hr.) a înființat orașul *Alexandria* în Delta Nilului din Egipt, pe care a lăsat-o în grija generalului care i-a salvat viața, *Ptolemeu Lagos* (367-283 î.Hr.), poreclit *Soter* (salvator). În 295 î. Hr. *Demetrius din Phaler*, un guvernator exilat din Atena la Alexandria l-a convins pe *Ptolemeu* să construiască un templu pentru cele 9 muze, așa-numitul **Mouseion** (având ca model **Lyceum**-ul lui *Aristotel* din Atena), construit în zona palatului regal *Brucheion*. Fiind un complex cultic cu 9 altare, *Mouseionul* a găzduit o *Universitate*, o *Academie* și o *Bibliotecă* cu spații de lectură, laboratoare, observatoare, grădini botanice, grădină zoologică. Complexul literar -științific a fost diversificat treptat.

¹² Thomas Heath , *A History of Greek Mathematics* ,Vol I *From Thales to Euclid*, Oxford, (Ed.) The Claredon Press, 1921, p. 155-168; *Secțiunea de Aur* sau „Proporția de aur” (numită în 1835 de matematicianul grec *Martin Ohm* (1792-1872) a fost simbolizată, din adâncă considerație cu litera greacă ϕ (Phi) la începutul secolului XX, după inițiala numelui sculptorului *Fidias* (490-432î.Hr.), care a folosit-o la toate sculpturile sale și la lucrările de arhitectură precum *Partenonul*. ϕ este primul număr irațional (1,6180... proprietatea incommensurabilității a 2 numere)descoperit în secolul V î. Hr. de filosoful pitagoreian grec *Hippasus din Metapontum* (?) care a fondat grupurile matematicienilor și a cismaticilor

¹³ xxx *Enciclopedia civilizației grecești*, București, 1970; x x x *Dictionnaire de la Grèce Antique*, Paris, 2000;P.Cabanes, *Mic atlas istoric al antichității grecești*, București, 2001

Astfel, în perioada domniei lui *Ptolemeu II Philadelphos* (309-246 î. Hr. a domnit între 282-246 î.Hr.) s-a înființat o nouă *Biblioteca Regală* lângă *Musaeum* și *Templul lui Serapis* în districtul *Phacotis* din *Alexandria*, pentru a găzdui imensa colecție (peste 500.000 manuscrise) a *Bibliotecii Universale*, cunoscută de-a lungul istoriei sub denumirea de **Biblioteca din Alexandria** (în care erau adunate lucrările marilor gânditori antici precum *Homer*, *Platon*, *Socrate*, colecții manuscrise, cărți, traduceri din Egipt, Siria, Persia, texte ebraice și budiste, etc)¹⁴.

Pe teritoriul țării noastre, pe malul Mării Negre a avut loc un fenomen de colonizare greacă între secolele VIII-VI î. Hr. Mărturii literare antice printre care *Pseudo - Skymnos*¹⁵ amintește de coloniști din *Heracleea Pontică* care la porunca unui oracol fondează cetatea *Callatis* la *Pontul Euxin*, în perioada când *Amyntas I* (540-498î. Hr.) ajunge rege al *Macedoniei*. Scrierile lui *Scylax din Caryadna* (sec. VI-V î. Hr., originalele s-au pierdut, fiind citate mai târziu de autori greci și romani), *Strabon*(60 î. Hr.-26d. Hr.), *Pliniu Cel Bătrân*(23d.Hr.-72 d. Hr.), *Claudius Ptolemaeus*(87d. Hr.- 165d.Hr.) descriu cele mai vechi orașe pe teritoriul țării noastre

¹⁴ Edward Gibbons, *Decline and Fall of the Roman Empire*, J.M.:Dent&Sons, London, 1966; John Marlowe, *The Golden Age of Alexandria*, Trinity Press, London, 1971; Luciano Canfora, *The Vanished Library*, trad. Martin Ryle University of California Press, Berkeley, 1989; Biblioteca din Alexandria se presupune că ar fi fost distrusă în etape: 1. în timpul unui război civil dintre *Cezar* și *Pompei* în anul 48 î. Hr. când un incendiu (provocat pentru distrugerea vaselor de război ale lui Pompei) din port s-a extins spre depozitele de manuscrise, 2. în perioada războiului între regina *Zenobia* (240 - 275 d. Hr) a Palmirului cu împăratul Aurelian (214 - 275 d.Hr.) desfășurat între 250- 350 d. Hr.; 3. în perioada lui *Dioclețian* (244 - 311) în urma conflictelor dintre păgâni și creștini; 4. în 391 d.Hr., când împăratul *Teodosius cel Mare*(347 - 395 d.Hr. împărat între 379 - 395) a emis un Decret prin care religia creștină devine religie oficială în *Imperiul Roman*, iar păgânismul este scos în afara legii, ceea ce i-a determinat pe creștini să distrugă biblioteca, considerată ca depozitară a textelor păgâne. Valul de epurări coordonat în numele creștinilor de patriarhul *Teophilos*(?- 412d.Hr.) al *Alexandriei* a dus la dispariția *Bibliotecii* adiacente *Muzeului* de lângă *Templu* și a *Bibliotecii Regale*. Împăratul *Teodosius* a sancționat oficial distrugerea *Templului Serapis* în 415 d. Hr. Profesoara, filosoafa *Hypatia* (350 ,370- 415d.Hr.), fiica ultimului director al Bibliotecii din Alexandria (matematicianul *Theon* (335 - 405 d.Hr) a fost ucisă brutal în timpul acțiunii de distrugere a Bibliotecii conduse de nepotul patriarhului *Theophilos*, patriarhul *Chiril* (375 - 444 d.Hr). 5. În 640d.Hr. arabii sub conducerea lui *Amr ibn al - As* (585 - 664 d.Hr.) au cucerit Alexandria. Auzind de faimoasa *Bibliotecă* și *Colecția cărților de înțelepciune*, califul *Umar ibn al -Khattab*(583 - 644 d.Hr.) a decis arderea manuscriselor, folosite drept combustibil la 4000 de băi publice pe timp de 6 luni, pe considerente de acord sau contradicție în raport cu *Coranul*

¹⁵ *Skymnos din Chios*(185 î.Hr. - 84 î.Hr.) a fost geograf grec în *Delphi* (Proxenos), fiul lui *Apelles*, a scris 16 cărți cu titlul *Periegesis*; Brand Benedetto, *La Chronique d'Appolodore et le Pseudo-Skymnos: Erudition Antiquaire et Literature Geographique dans la second moitié du II-e siècle avant J.C.* în *Studia Helenistica* (46.I), Leuven , Peeters, 2009; *Pseudo -Skymnos* este numele dat de savantul german, istoricul, filologul *J.A.F August Meineke* (1790 - 1870) într-un studiu din 1846 autorului necunoscut al unei lucrări de geografie scrisă în limba greacă veche . Aceasta descrie circumnavigația pământului, un verset *periegesis* anonim, publicat prima oară la *Augsburg* în 1600. *Meineke* infirmă cu argumente științifice ideea că autorul lucrării ar fi *Skymnos din Chios*. Lucrarea anonimă scrisă în jurul anului 90 î. Hr. a fost dedicată regelui *Nikomedes al IV-lea* (94 - 78 î.Hr), fiind un rezumat de geografie ce conține informații prețioase despre coasta Spaniei, Liguriei, a Mării Negre cu coloniile grecești, informații despre *crobizi* (trib dacic), *umbri*, *celți*, *liburni* și alte popoare.

denumite *polisuri*, așezări întărite cu ziduri de apărare, prospere din punct de vedere economic: primul *Histria* (fondată în 657 î.Hr.), *Argamum*, *Tomis* și *Callatis*, fondate la mijlocul secolului al VII-lea î. Hr. *Pliniu cel Bătrân* amintește de *Cervatis* fondată pe așezarea getică *Acervatis*, vechiul nume al lui *Callatis*, colonie doriană, după modelul cetății *Megara*¹⁶, supusă autorităților macedonene. Săpăturile arheologice au scos la iveală mărturii ale unor schimburi culturale pe lungimea *Pontului Euxin*, sau spre interiorul țării (materiale grecești în situri geto-dace). În 89 î. Hr. legiunile romane conduse de generalul *Marcus Lucullus Varro* (116 - 56 î. Hr.) cuceresc orașele de pe teritoriul dobrogean sub pretextul războiului cu regele *Pontului Mithridates VI Eupator* (nobil, 132 - 63 î.Hr., mare amator de artă). Singura colonie necucerită, *Callatis* a încheiat tratat de alianță militară cu romanii, ce urma să fie fixat la Roma în *Capitoliu*, pe locul numit *Concordia*. Romanii au inițiat un al doilea război de cucerire în anul 71-72 d. Hr., dar orașul *Callatis*, fără să fi fost forțat, a încheiat un tratat prin care a acceptat protecția romană (textul tratatului s-a numit *Foedus*, inscripția a fost găsită la *Mangalia*), astfel încât împreună cu celelalte orașe colonii grecești, au intrat în componența *Imperiului Roman*. Perioadele alternative de războaie, pace și prosperitate economică au facilitat producerea decorațiilor sculptate și de lux în rândul patriciatului din cetățile de la *Marea Neagră*. Pe lângă sculpturi de mici dimensiuni inspirate din mitologie (divinități elenice) apar și sculpturi oficiale (busturile împăraților, oficialilor), monumentale, istorice (basoreliefuli) sau decorative (destinate templelor, termelor, palatelor) precum și sculpturi laice, profane, propagandistice și religioase (cu caracter votiv sau funerar, de tipul sarcofagelor). Toate atestă schimburile culturale între *polisurile* de la *Marea Neagră*, cetățile - state din Balcani, Grecia și Asia Mică, circulația meșterilor, activitatea unor artiști sculptori veniți din metropolele grecești al arhipieleagului Eladei¹⁷, precum și

¹⁶ *Megara* este un oraș antic din Grecia continentală, la vest de Atena, în *Golful Saronic*, în apropiere de insula *Salamina*. *Megara* era unul dintre cele 4 districte ale peninsulei *Attica*. Conform scrierilor lui *Eusebios de Cezareea* (263 - 339 d.Hr.), coloniștii din *Megara* au fondat în al treilea an după a XXX-a olimpiadă (mai exact în anul 667 î.Hr.) orașul *Byzantion* (*Constantinopol*, *Istanbul*), denumire dată după un personaj legendar, navigator și războinic pe nume *Byzas*. De asemenea, coloniștii din *Megara* au fondat *Calcedonia*, *Megara Hyblaea* în *Sicilia* și *Callatis* în *Pontul Euxin* (azi *Mangalia*) la mijlocul secolului al VII-lea î. Hr. *Eusebios* amintește de asemenea fondarea *Histriei* (în anul 657 la a XXXIII-a olimpiadă) și a *Tomisului* de către coloniștii din *Miletos*. Cetatea *Argamum* sau *Orgame*, azi un sit arheologic în partea de est al Județului Tulcea (com. Jurilovca, capul Doloșman) a fost întemeiată de coloniști greci veniți din *Asia Mică* la mijlocul secolului al VII-lea î. Hr.

¹⁷ Maria Alexandrescu Vianu, *Studii de artă greacă la Callatis. Ateliere de sculptură în Moesia Inferior*, www.academia.edu/1472729/Ateliere_de_sculptura_in_Moesia_Inferior_?Relatiile_cu_Bithynia; după analiza izotopică și petrografică a marmurelor provenite de la 130 de piese s-a dovedit că piesele sculptate provin din comerțul cu marmură din carierele de la *Proconnes*, *Dokimeion* și *Afyon* din Asia Mică. Atestările epigrafice, lexicale demonstrează o intensă circulație a meșterilor și o largă difuzare a modelelor artistice. Inscriptiile de pe piesele din marmură dezvăluie nume de artiști, meșteri precum *Maximus* și *Neikon* din *Bithynia* stabiliți la *Nicopolis ad Istrum*, *Phobos* din *Nicomedia*, *Stratokleus Prousius* din *Prousius*, *Hypios* din *Bithynia*, *Metrodoros Gaiou Prousius Apo Hypion*, *Damostratos* fiul lui *Heras* din *Nicomedia*, *Asclepiades* al lui *Menophilus Nicomedianul poreclit Azanitul* (*Azanoi*)

activitatea atelierelor locale. Aici lucrau artizani în marmură de import (carierele din *Proconnes și Dokimeion*), în calcar indigen sau în piatră cu tehnică elenistică, realizând reproduceri după statui (inclusiv statuete din ceramică de *Tanagra*, de exemplu) etc.

După cucerirea *Daciei*, în urma războiului dintre romani și daci (101 - 106 d.Hr.), romanii au luat ca pradă de război care cu aur, prizonieri, evenimente ce au fost ilustrate pe *Columna lui Traian* amplasată în *Forul împăratului Traian* (domnia 98 - 117 d.Hr.). De asemenea, sculptorii vremii au executat la *Roma* și în provincii portrete¹⁸, statui într-un stil naturalist, realist de o rară frumusețe din marmură albă, reprezentări iconografice de barbari (*celți, gali, frigieni, daci*) în arta romană. Acestea au fost amplasate deasupra coloanelor de susținere ale porticurilor din *Forum* și ale fațadei *Bazilicii Ulpia*, sub formă de false cariatide (91 - 100 statui de daci) și la nivelul aticelor ce decorează porticurile curții interioare. Statui de daci realizate în porfir roșu- vișiniu și marmură albă sunt păstrate azi în muzee, colecții ca cele de la *New York, Oxford, Copenhaga, Bruxelles, Berlin, Praga, Muzeul Ermitaj Sanct Petersburg, Madrid, Atena, Muzeul Louvre, Muzeul Toulouse*. Cele mai remarcabile piese expuse sunt celebrul vas de la *Blain* din Franța, Bustul de la *Galeria Chiaramonti* din Vatican, Capul de la *Muzeul Bisericii S-ta Maria del Fiore* și statuile din *Parcul Boboli* din Florența. De asemenea, există măturii de reprezentări de daci din perioade ulterioare, executate în stil provincial, rustic pe teritoriul țării noastre, cum sunt basoreliefurile de pe *Monumentul Tropaeum Traiani* de la *Adamclisi*¹⁹, sau cele scoase la iveală prin săpături arheologice, fragmente de statui de daci, busturi, capete (de exemplu cele descoperite în satul *Izverna*, Mehedinți)²⁰.

Puterea imperială romană s-a bazat de la bun început pe imagine. Proslăvirea în scop propagandistic ale virtuților militare romane, a împăratului, cu scopul de a impune acceptul și loialitatea din partea populației supuse a început de la *Roma* și s-a extins până în toate colțurile imperiului, în provincii. Astfel, efigiile sculptate ale împăratului (busturi sculptate naturalist, cu funcția de obiect de cult) se trimiteau în toate colțurile Imperiului. Cine refuza închinarea în fața statuiilor zeilor, efigiei împăratului și tămâierea acestora era martirizat, creștinii ajungând victime sigure în perioadele de opresiune ale cultului creștin. Printre aceștia se numără și sculptori creștini originari din *Sirmium (Pannonia)* precum *Claudius, Castor, Sempronianus*

etc.

¹⁸ Mihai Gramatopol, *Portretul roman în România* Ed. Meridiane, 1985; 102 portrete din perioada romană în *ronde- bosse*, descoperite pe teritoriul României sau peste hotare, aflate în colecții publice, dintre care 38 au fost identificate iconografic, iar 68 sunt anonime.

¹⁹ Mihai Gramatopol, *Artă imperială a epocii lui Traian*, Ed. Meridiane, București, 1884; Studiind *Columna lui Traian* din *Roma* și *Monumentul de la Adamclisi* (Dobrogea), autorul demonstrează că cele 2 monumente poartă amprenta stilului și semnătura unui artist din Orientul grecesc (Siria)

²⁰ Leonard Velcescu, *Dacii în Sculptura Romană. Studiu de iconografie antică (teză de doctorat)*, 2000, Ed. Les Presses Litteraires, Franța, 2008; www.noidacii.ro/Noi%20Dacii%20nr,20-21/Velcescu%20Leonard.pdf

și *Nicostratos*. Aceștia au fost aruncați în 305 d. Hr. în Sava sau Dunăre la ordinul lui *Dioclețian* (249-305). Ulterior au fost sanctificați, fiind considerați în evul mediu patronii spirituali ai sculptorilor ²¹.

Marii teologi și-au exprimat încă din antichitate opinia față de decorațiile de lux sfidătoare printre care și cele de sculptură, opunându-se practicilor de idolatrie. Respingerea conceptului de venerare a chipului cioplit a fost consemnată încă din perioada lui Moise (1250 î.Hr.) și a marcat istoria umanității în anumite perioade de criză.

În primele secole ale creștinismului nu se poate vorbi de artă creștină propriu-zisă, ci de artă *paleocreștină*. Pe pereții din catacombele Romei, desenele, picturile simbolice, au fost împrumutate inițial din arta păgână, dar cu interpretare nouă, ce nu concursa din punct de vedere estetic cu arta clasică greco-romană oficială (care excela în ornamente bogat pictate și sculptate, ca parte integrantă a arhitecturii). În secolul al II-lea d.Hr. se întâlnesc deseori simboluri ca și *crucea în formă de cheie, peștele, ancora, farul, porumbelul, păsările*, mai târziu tema *anotimpurilor, flori, lan de grâu, struguri și măslini*. Din a doua jumătate a secolului al II-lea apar teme ca *Bunul Păstor*, imaginea defunctului în rai, *Oranta*, în secolul III apar subiectele biblice din *Noul Testament, Minunile lui Iisus și scenele Mântuirii*²².

Odată cu romanizarea, în primele secole după Hristos apare și procesul de creștinare a populației din jurul bazinului Mării Mediterane și implicit a celei de la țărmul Mării Negre, începând cu teritoriul *Scythia Minor* (Dobrogea) și avansând spre interiorul țării, sau dinspre *Occident* spre *Pannonia*. După retragerea trupelor romane la comanda împăratului *Aurelian* (214-275 d. Hr.) între 271-275 d. Hr., clădirile publice romane părăsite au primit alte destinații: în unele s-au amenajat lăcașe de cult, celor distruse li s-au recuperat materialele de construcție și au fost refolosite la construcții noi. Din tradiția sculpturii antice, creștinii au preluat *tema bustului și basorelieful*. Deoarece s-a renunțat treptat la vechiul obicei al incinerării și s-a adoptat înhumarea creștinească, au apărut în secolul III d.Hr. ritualuri și tipuri noi de lăcaș sepulcral, prin amenajare tombală cu firidă și cameră de acces, ce conțin epitafuri, pictură murală,

²¹ Pontificia Academia Cultorum Martyrum, *Martirologio*; xxx *Enciclopedia dei Santi*

Biserica creștină prăznuiește pe data de 8 noiembrie numele sfinților *Claudius, Castor, Sempronianus și Nicostratos*, sculptori originari din *Sirmium, Pannonia*. Aceștia au executat statui, coloane, decorații pentru palatele imperiale la curtea lui *Dioclețian* (284-305 d. Hr.). Aceștia au fost martirizați, fiind aruncați în Sava sau Dunăre în 305 d. Hr., după ce au refuzat să execute statui de idoli păgâni, respectiv statuia lui *Asclepios (Esculap)*. După ce le-a recuperat trupurile neînsuflețite, colegul lor *Simplicius* a fost și el condamnat. Cei 4 (5) au devenit astfel patronii constructorilor, sculptorilor în evul mediu. La Roma s-a construit după 450 d. Hr. pe *via Tuscolana* (pe locul unui palat aristocratic antic) un edificiu de plan bazilical, atestat documentar prima dată în 499 ca *titulus Aemiliana*, în apropierea *Bazilicii Lateran*. Mai târziu așezământul a fost fortificat în timpul pontificatului *Papei Leon al IV-lea* (847-855), azi complexul monastic fiind cunoscut sub denumirea de *Basilica Sancti Quatro Coronati*, unde inițial au fost depuse moaștele celor 4 sculptori și moaștele a 4 sfinți militari (*Secondo, Castoforo, Vittorino, Severiano*) din aceeași perioadă.

²² Z.Covacef, *Arta funerară în Dobrogea Romană* (I), în *Pontica*, 8

obiecte de inventar. Acest fenomen poate fi explicat prin venirea pe litoralul Mării Negre a unor grupuri etnice din *Orient*. Sculptura funerară creștină s-a executat în atelierele tradiționale pentru clienți păgâni, dar și pentru noii comanditari creștini, folosind piatră, marmură sau porfir, forme tradiționale de sarcofag cu inscripții, stele funerare cu decor variat ca simbolistică, specific iconografiei creștine, făcând legătura între elenism și arta bizantină²³. Vestigii ale artei paleocreștine între sec. IV-VI sunt fundațiile lăcașurilor de cult, tip sală cu absidă, ori de plan bazilical, inscripțiile (în limba greacă și latină) și obiectele de cult descoperite în urma săpăturilor arheologice în *Scytia Minor* (Dobrogea), la *Tomis*, *Tropaeum Traiani*, *Histria*, *Piatra Frecăței*, *Callatis*, *Dinogetia*, *Troesmis*, *Axiopolis*, *Capul Dolojman*, *Noviodunum*, *Ulmetum*, *Ibida*, *Izvoarele*, în regiuni nord-dunărene din fosta *Dacia Traiana*, la *Sucidava* (Celei – Corbia), *Morisena* (Cenad, Timiș).

După victoria decisivă obținută sub semnul crucii, de la podul Milvius lângă Roma în 312 d. Hr., *Constantin Cel Mare* (272-337d. Hr.) a fost proclamat de armată împărat al Romei, reunind sub autoritatea sa toate provinciile romane. A emis un *Edict de toleranță* cunoscut în istorie sub denumirea de *Edictum Mediolanense* (*Edictul de la Milano*) din 313 d.Hr.²⁴ prin care s-a garantat libera practicare a cultului creștin în *Imperiul Roman*, fapt ce a contribuit la schimbarea cursului istoriei. În anul 324 d.Hr. *Constantin cel Mare* a mutat capitala Imperiului de la Roma la *Byzantion*, inaugurat cu mare fast în 330 d.Hr. cu numele de *Constantinopol*. Inițial, intenția împăratului a fost restaurarea orașului, dar ulterior i-a lărgit perimetrul de patru ori, construind edificii administrative somptuoase, l-a decorat, aducând sute de statui

²³ Vasile Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911; *Idem*, *Gânduri despre lume și viață la greco-romanii din Pontul stâng*, București, 1920; G.Bordenache, *Temi I motivi della plastica funeraria d'età Romana della Moesia Inferior în Dacia*, 1968, p.161-167; ortodoxie.3x.ro/diverse/manastiri_sihastrii/9darta_bisericeasca_romaneasca.html; ro.scribd.com/doc/1002310416/simboluri-paleocrestine#scribd

²⁴ Delvoye Charles, *Artă Bizantină*, trad. Florica Eugenia Condurachi, Ed. Meridiane, București, 1976; Paul Lemerle, *Istoria Bizanțului*, trad. Nicolae Șerban –Tanașoca, Ed.Universitas, București, 1998; Împăratul *Gaius Galerius Valerius Maximus* (aprox. 250- 311 d.Hr.) s-a născut în apropiere de *Zaicear*, pe valea *Timocului* (azi în Serbia) într-o familie de țărani, tata trac, mama Romula, de origine dacă. Îmbrățișând cariera militară a urcat pe scara ierarhică, a obținut victorii în războaie, titluri, mandate în 2 tetrarhii, devenind împărat între 305-311 d. Hr. A fost susținător al politicii anticreștine al lui *Dioclețian*. Și-a afirmat deschis originea dacică(după spusele lui *Lactantius*), s-a declarat dușman al numelui de roman, propunând ca Imperiul Roman să se numească *Imperiu Dac* (vrând să întoarcă soarta *Daciei* ca urmare a războaielor lui *Traian* în *Dacia*). Înainte a muri a promulgat în 30 aprilie 311 d. Hr. *Edictul de toleranță*, prin care proclamă recunoașterea creștinismului ca religie și dădea dreptul creștinilor de a se întruni cu condiția de a nu tulbura ordinea publică, în schimb creștinii aveau datoria de a se ruga zeului lor pentru prosperitatea împăratului și a statului roman. În 313 d. Hr. (cu ocazia nunții dintre fiul lui *Licinius* și fiica lui *Constantin I*), *Licinius* și *Constantin cel Mare* s-au întâlnit la palatul imperial din *Milano* și au semnat o scrisoare prin care garantau toleranța religioasă în *Imperiul Roman*, fapt ce a marcat sfârșitul persecuțiilor din perioada lui *Dioclețian* (proprietățile confiscate de la creștini urmau să le fie returnate acestora, dar nu consfințea creștinismul ca religie de stat). Abia în anul 391 d. Hr. prin *Decretul* dat de *Teodosius cel Mare* (347-395d.Hr. împărat între anii 379-395d.Hr.) creștinismul a devenit religie de stat, iar păgânismul a fost scos în afara legii

din marile sanctuare păgâne pe care le-a așezat în monumente de arhitectură ca *Palatul Imperial*, *Hypodrom*, în terme, piețe publice și pe străzi. În calitatea sa de apărător al creștinismului a început din bani publici construirea a două mari biserici creștine precum *Hagia Sophia* și *Hagia Eirene* în *Constantinopol*. *Constantin al II-lea* (317-340 împărat între 337-340) a adus de la Roma la Constantinopol statui de bronz, *Athena Promachos*, *Zeus Olimpianul* de Fidias, *Athena din Lindos*, *Afrodita* de *Praxiteles* și *Cronos* de *Lisip* distruse de cruciați în 1204. În anul 391 d.Hr. în urma *Decretului* dat de împăratul *Theodosius Cel Mare* (347-395 a domnit între 379-395 d.Hr), religia creștină a devenit religie de stat, religiile păgâne au fost scoase în afara legii. Odată cu divizarea Imperiului Roman în anul 395, împărat al *Imperiului Roman de Apus* a ajuns fiul lui *Theodosius*, *Honorius* (384-423, împărat între 395-423), care în 402, după asedierea orașului Milano de vizigoții lui *Alaric* (370- 410) strămută curtea imperială și capitala imperiului la *Ravenna*, într-o zonă protejată natural de mare și mlaștini și unde s-au ridicat mai târziu lăcașuri de cult creștine. Aceste biserici celebre, ca *Biserica San Vitale* și *Biserica Sant Apollinare Nuovo* au început să fie construite în perioada regelui ostrogot *Theodoric cel Mare* (454-526) și terminate în perioada împăratului bizantin *Iustinian cel Mare* (482-565)²⁵. Odată cu dezintegrarea Imperiului Roman de Apus (în anul 476) se poate vorbi de artă germanică prin *Mausoleul* lui *Theodoric* din Ravena sau basoreliefurile și statuetele care ornează lăcașurile de cult din *Poitiers* (Franța) sau *Cividale Dei Friuli* (din regiunea Friuli, Veneția Giulia, Italia)

Unirea tradiției serviciului public din Roma (*Medicină*, *Drept*), cu studiul (*Filosofia*) în Grecia Antică se înfăptuise în instituția denumită **Pandidakterion** *Tes Magnauras*²⁶. Aceasta a fost fondată în 425 d.Hr. de împăratul *Theodosiu II* (401-

²⁵ În anul 476 a căzut *Imperiul Roman de Apus*, *Odoacru* (433-493, rege al Italiei din 476), comandant de mercenari barbari, a preluat puterea la Roma, detronându-l pe ultimul împărat *Romulus Augustulus*; s-a autoproclamat "magister militum" și a înființat un stat independent în Italia. Succesorul acestuia a fost *Theodoric cel Mare* (454-526), fiul regelui *Theodemir* (413-474) care l-a dat gaj pe fiul său în urma unui tratat de pace cu împăratul *Leon I Tracul* (401-474). A crescut la *Constantinopol*, iar lecțiile militare primite aici l-au ajutat mai târziu în carieră. *Theodoric* a ajuns regele ostrogoților între 471-526, conducător al Italiei între 493-526, regent al vizigoților între 511-526, regatul ostrogoților cuprinzând Peninsula italică și nord-vestul Peninsulei balcanice, cu capitala la *Ravenna*. În anul 527 în timpul ocupației ostrogoților, un bancher grec pe nume *Iulius Argentarius* a sponsorizat construirea de bazine, inclusiv a *Bazilicii San Vitale* pe locul așezământului mai vechi *San Vitalis* și a *Bazilicii San Apollinare in Classe*. În 540 împăratul *Iustinian cel Mare* a asediat *Ravenna*, care a devenit capitala *Exarhatului bizantin* până în secolul al VIII-lea. În 548 în *Basilica San Vitale* s-au executat la baza absidei, pe pereții laterali, cele două panouri din mozaic reprezentându-l pe o parte pe împăratul *Iustinian* cu funcționarii, pe cealaltă parte pe împărăteasa *Teodora* cu doamnele de la curtea imperială

²⁶ Robert Browning, *The Patriarchal School at Constantinople in the Twelfth century in Byzantion*, p. 167-202; *Idem*, *Universities Byzantine* în *Dictionary of the Middle Age*, vol 12 (Ed.) Charles Scribners Sons, New York, 1989, p. 300-302; *Pandidakterion Tes Magnauras* a fost o instituție de învățământ superior ce a succedat din anul 529 *Academia* lui *Platon*, închisă de împăratul *Iustinian* pe considerente religioase. Filosofi alungați s-au refugiat în Asia Mică și Persia. În *scriptorium* călugării copiau și multiplicau manuscrisele antice. Între 813-835 în timpul *Califatului Abasizilor* s-a înființat la *Bagdad*

450) la *Constantinopol*, pentru a prezerva patrimoniul literar clasic al omenirii. Aici se executau sub atenta supraveghere a starețului, copii după manuscrise antice în sălile special amenajate, numite *scriptorium*. Noua Școală superioară creștină a încercat să contrabalanseze ca importantă *Academia din Atena* (închisă în 529d. Hr de împăratul *Iustinian* pe motivul aluziei la tradiția păgână) și *Universitatea din Alexandria*, fiind model în Europa până în secolul al XV-lea. În Occident copiii erau călugări, în *Bizanț* pe lângă călugări erau și persoane laice de diverse profesii, meserii: medici, profesori, funcționari, chiar și împărați ca de exemplu *Teodosie al II-lea* sau împăratul *Ioan al VI-lea Cantacuzino* (co-împărat între 1347-1354). Cu timpul *Universitatea* a fost restructurată de împărații *Bizanțului*, avea mai multe facultăți (*drept, filosofie, teologie, medicină, aritmetică, geometrie, astronomie, muzică, retorică*, 15 cursuri în latină, 16 în greacă). Din 1204 instruirea preoților s-a făcut separat în *Antiohia* și *Alexandria*). Cunoscută și sub denumirea de **Magnaura** derivată din latina *Magna Aula*, desemna o sală mare, ce avea capacitatea de a găzdui foarte mulți oameni cu ocazia unor ceremonii (în universitățile medievale din Italia, Sala Mare s-a numit *Aula Magna*). Instituția a avut mulți profesori celebri printre care și cei de geometrie, arhitectii *Isidor din Milet* (?) și *Anthemiu de Tralles* (474-533d.Hr.), care sub supravegherea împăratului *Iustinian cel Mare* (482-565, împărat între 527-565 d. Hr.) au ridicat în 527 *Biserica Sf. Serghie și Vah* (denumită și Mica Hagia Sofia care a servit drept model), iar între anii 532-537 au reconstruit cea mai mare biserică, cu cea mai mare cupolă din acele timpuri: *Biserica Hagia Sophia* din Constantinopol. Despre o artă bizantină propriu-zisă, plină de rafinament se poate vorbi doar începând din perioada domniei lui *Iustinian*. Din *Orientul Mijlociu* a fost preluat gustul pentru palatele luxoase, somptuoase. Din arta elenistică din Egipt, din Alexandria, s-a preluat prototipul portretelor pictate pe lemn, de tradiție greco-romană pentru icoane (sec. I î.Hr.-sec. III d. Hr. portretele defuncțiilor din necropolele din *Fayum*, Bazinul Egiptului, *Hawara*, *Antwoopolis*) și tehnicile artelor miniaturale²⁷, ca prelucrarea fildeşului (ex. reliefurile împărătesei *Gala Placidia* 390-450 și ale împăratului *Valentinian*), gliptica imperială (cameele, prelucrarea pietrelor prețioase și semiprețioase), toreutica (arta de a sculpta, cizela și asambla lemnul, aurul, fildeşul în antichitatea greacă), arta numismatică, sticlăria, etc.

sub califul *Harun Al Rashid* (763-809) un institut de învățământ superior denumit *Casa de la Sabiduria* (în arabă *Bayt al Hikmah*), unde sub califul *Al-Ma'mun* (789-833) s-a luat inițiativa de a trimite la *Constantinopol* învățați și de a obține cărți speciale printre care *Platon*, *Aristotel* pentru a fi traduse în arabă. *Pandidacterionul* a fost restructurat de regentul *Bardas (Vardas, ?-866, fratele împărătesei Theodora II)*, în timpul împăratului (copil) *Mihail al III-lea* (842-867) și a dăinuit până în secolul al XV-lea. În 1204, odată cu invazia cruciaților *Pandidacterionul* și-a schimbat caracterul de păstrător al culturii antice și a intrat treptat sub influența Bisericii. Prin eforturile împăratului *Emanuel Paleologul* (1391-1425) instituția a reușit să se impună ca și instituție de nivel superior, devenind academie și difuzând în continuare cultura antică clasică (gramatica și filosofia lui *Aristotel* etc.).

²⁷ Mihai Gramatopol, *Les pierres gravées du Cabinet Numismatique de l'Académie Roumaine*, Collection Latomus, Bruxelles, 1974; Mihai Gramatopol, *Artele miniaturale în antichitate*, Ed. Meridiane, București, 1991

În arta bizantină, sculptura a continuat inițial tehnici și tematici sculpturale practicate la Roma: se executau statui imperiale, statui de notabili, statui de porfir, coloane onorifice, subiecte mitologice și socluri cu obelisc. Rezultatele săpăturilor arheologice au confirmat că sculptura bizantină s-a dovedit a fi o rămășiță firavă a marii școli antice grecești, atât ca număr cât și sub aspectul calității. Artă sculpturii monumentale nefiind promovată, a intrat în regres, mai ales după *Sinodul de la Niceea* din anul 787 d. Hr., când acest gen a fost condamnat, în schimb, a luat deosebită amploare sculptura ornamentală în arhitectură sau tradiția sarcofagelor cu elemente decorative și simboluri creștine. De asemenea, în arta decorativă (orfevrărie, argintărie) s-au executat ferecături de icoane, ferecături de cărți de cult (o deosebită importanță în arta bizantină o constituie miniaturile pictate), ce reproduc în relief scene istorice de tradiție evanghelică sau teme hagiografice. În esență, arta bizantină nu mai imita modele pământești luate din viață și natură, tendința ei fiind de abstractizare, de ilustrare a esenței lumii eterne, a *Frumosului Absolut, Divin*, deschis doar privirilor minții²⁸. Acest fapt explică hieratismul în reprezentarea personajelor umane, canoanele artei grecești antice (de exemplu proporțiile de aur ale corpului uman lipsesc), fiind considerate de tradiție păgână. Artă creștină a *Răsăritului* începe să renunțe la caracterul roman impulsiv, considerându-se treptat o descendentă a artei grecești, mai contemplativă. Din secolul al VI-lea basorelieful se subțiază până la aplatizare. De acum înainte religia creștină a început să domine viața politică, credințele, mentalitatea și trăsăturile definitorii ale artei. Ornamentul sculptat ca parte integrantă a arhitecturii a avut un rol auxiliar, doar ca element de umplură, ce acoperea zidurile ca o mască. În prima fază tematica sculpturală intră în serviciul religiei, rezumându-se la reprezentarea a trei categorii de elemente : frunza de acant, stilizările geometrice orientalizate (inspirate din stofe prețioase importate din *Extremul Orient*, lucrate din mătase, țesute cu fire de argint și aur) și elemente decorative stilizate din regnul animal, asocieri de ființe reale și fantastice. În interioarele de biserică, pentru capitelluri (derivate din stilul compozit corintic cu elemente precum frunza de acant, roză, stea, animale, genii cu trup de om) s-a inventat forma de *impostă* sau piramida inversată (plasată între coloană și piciorul arcului), pentru a oferi rezistență arhitecturii bizantine. Tema reprezentării personalităților, sfinților s-a exprimat sub forma sculpturii în piatră din firide sau de sub arcade, iar sculptura în lemn, cu ecouri din arta *Asiei Mici, Siriei, Egiptului* a cunoscut o înflorire particulară a arabescului.

²⁸ Reprezentările statuare, destul de puține la număr din prima fază a artei bizantine sunt grupul statuar în porfir al Tetrarhilor de pe peretele *Bazilicii San Marco* din *Veneția*, statuia ecvestră al lui *Iustinian* din piața *Augusteon* din *Constantinopol*, *Colosul din Barletta* (*Puglia* în nordul Italiei), *Statuia de bronz* a lui *Valentinian I* din sec. IV. Acest gen de artă, ca aluzie la cultul cu accente de idolatrie al personalității a fost condamnată în anul 787 d. Hr. la *Sinodul din Niceea* , ce a dezbătut problemele iconoclasmului între 24 septembrie până în 13 octombrie. Hotărârea sinodului a fost orientată de viziunea *Sfântului Ioan Damaschin*(c. 675- 749)de la *Mănăstirea Sfântul Sava* din *Palestina*, făcând o precizare dogmatică:” Este permis și chiar util și bineplăcut lui *Dumnezeu* a face icoane religioase și a le venera, dar această venerare să fie adresată numai lui *Dumnezeu* și nu materiei icoanei, astfel ea nu este idolatrie. ”

Declinul artei sculpturale, până la dispariția ei totală în *Bizanț* (între secolele VII-X) s-a datorat pe de o parte persecuțiilor *iconoclaste* (singurul element reprezentat fiind crucea), pe de altă parte, invaziilor populațiilor migratoare în *Apus*.

Migrațiile avaro-slave în zona *Dunării de Jos* (602 d. Hr.) au avut ca urmări distrugerea locașurilor de cult, destrămarea organizației bisericești, slăbirea legăturilor între populația romanizată din nordul Dunării și cea din sud. Procesul de romanizare și încreștinare a populației autohtone fiind încheiat, apăruse fenomenul de asimilare a noilor grupuri etnice stabilite pe teritoriul țării noastre, ce a continuat paralel cu misiunea de convertire la creștinism al acestora.

Primul val al *iconoclasmului* a început în anul 726, când împăratul *Leon al III-lea Isaurianul, Sirianul* (685-741 a domnit între 717- 741) a decretat distrugerea icoanelor, sculpturilor, a sfintelor moaște și instituirea cultului imperial ce a durat până la *Conciliul de la Niceea* din 787 inițiat de Împărăteasa *Irina* (752-803 a domnit între 797-802). Al doilea val s-a petrecut între anul 814, când partida iconoclastă a restabilit *iconoclasmul* și anul 843, când împărăteasa *Teodora a II-a* (n. Casiana Imnografa a domnit între 842-855) a reunit *Sinodul* și s-a restabilit cultul icoanelor. Multe lucrări valoroase s-au distrus pentru totdeauna, au supraviețuit și s-au salvat prin comerț, piese de sculptură mici sau cele transportate de cuceritori în *Occident*, unde s-au păstrat și conservat până în zilele noastre (sculpturile din fildeș laice sau religioase, ca tronul lui *Maximilian*, episcop din *Ravenna*, sec. VI, diptice, vase sacre, coperti de cărți liturgice, etc.) Mulți dintre artiștii bizantini s-au stabilit în *Italia*, unde au răspândit arta și meșteșugul lor, dând un nou avânt producției artistice. Stilul bizantin a înflorit în *Occident*, în *Italia*, exprimându-se mai ales în decorarea capitelurilor, amvoanelor din Bazilicile de la *Ravenna* și *Veneția*. Între secolele VII-IX s-a produs ruptura față de tradiția artistică antică, ducând la dispariția lucrărilor în *ronde-bosse* în *Bizanț*. Abia după anul 900, odată cu venirea la putere a dinastiei *Macedonenilor*, arta bizantină va cunoaște o perioadă de renaștere a sculpturii, o nouă pâlpâire a artei antice până în 1204, data cuceririi *Bizanțului* de către cruciați (noua școală a sculpturii bizantine, poate fi studiată în lucrări executate în *Italia* între 900 până în 1204).

Perioada de tranziție spre romanic, cuprinsă între secolele V-VIII, cunoscută ca și artă preromanică, este specifică Regatului franc și spațiilor învecinate acestora. Artă preromanică s-a definit printr-un amestec de stiluri între tradiția bizantină și influențe ale artei populare specifice diferitelor populații stabilite în Europa, evoluând totuși separat. Astfel, se poate deosebi arta *merovingiană*, *carolingiană*, *ottoniană*, *celtică* (în vestul Europei), respectiv a *vizigoților*, *asturiană* și *mozarabă* (în *Peninsula Iberică*). Toate au cunoscut o înflorire a *artelor minore* (a giuvaerurilor în tehnica *cabochon*, *cloisonné*, de origine orientală) și a *artei miniaturii* (călugării irlandezi executau somptuoase manuscrise de tradiție siriano-bizantină cu anluminuri complexe din linii, panglici șerpuite). Sculptura în perioada *merovingiană* a ajuns la maxima aplatizare, prin găurire cu trapanul și gravare a suprafeței cu caneluri, care au fost umplute cu roșu

cinabru sau cu negru fondul plat (pentru asemănarea cu manuscrisele, giuvaerurile contemporane). Renașterea artei antice este sesizabilă în perioada *carolingiană*, după ce *Carol cel Mare* (742-814) a făurit corespondentul occidental al Imperiului Roman de Răsărit creștin, a mărit statul franc, purtând războaie cu *saxonii*, *longobarzii*, *arabii*, *avarii*, *slavii*, stăpânind Italia, exercitând autoritate și asupra *Papei*. În 25 decembrie 800 a fost încoronat ca *Imperator Augustus* de *Papa Leon al III-lea* (795-816). Fiind protector al științei și culturii a creat un centru cultural în *Aix la Chapelle (Aachen)*, înființând ateliere artistice (unde lucrau erudiți, meșteri veniți din tot imperiul, din *Bizanț*) în cadrul Școlii Palatine²⁹. În artă s-au îmbinat tradițiile bizantine cu tradițiile decorative (vegetale, animaliere) ale popoarelor din Europa. În arhitectură apare un nou tip de capitel, cel de formă ciupercă. Cultul relicvelor, vechi încă de la începutul creștinismului a înlesnit pelerinajele la sfintele moaște, la bisericile aflate în marile centre de cultură ale Europei, astfel iau amploare producția de obiecte, relicvare din argint, aurite și încrustate cu pietre prețioase. Sculptura statuară monumentală (exemplare puține la număr și disproporționate) a început să înflorească în cadrul Bisericii și la curtea imperială (imită oarecum modele antice romane, statuia ecvestră a lui *Carol cel Mare*, statueta *Sainte Foy din Conques*, geometrizată sec. X). Stilul liniar al artei carolingiene a influențat sculptura romanică din Germania, Italia, Franța, Spania și Marea Britanie (numită arta normandă, datorită cuceririi normande), fiind primul stil de artă cu caracter internațional în cadrul culturii europene. Artele plastice în *stil romanic* (începând din anul 1000), predominant religioase, au fost influențate de arta miniaturilor carolingiene și de arta geometrizantă a creștăturilor în lemn. Abandonând de mult reprezentarea în *ronde-bosse*, sculptura s-a subordonat arhitecturii eclesiastice, sub forma alto și basoreliefului stilizat cu caracter arhaizant. Plastica figurativă a fost limitată la lunetele portalurilor și capitulurilor, impuse de dorința bisericii de a ilustra ideea divină într-un spațiu sacerdotal³⁰. Paralel cu romanicul apare sculptura gotică, începând din secolul al XII-lea, mai curajoasă în redarea proporțiilor și fizionomiilor realiste, a trăirilor sufletești ale personajelor.

Pe teritoriul României, continuitatea creștinismului este atestată prin descoperiri arheologice³¹. Existența a șase biserițe rupestre la *Basarabi*, *Constanța*,

²⁹ În colecția *Bibliotecii Batthyaneum* se află un fragment din cel mai vechi codice medieval occidental latin anluminat din România. *Codex Aureus* sau *Das Lorscher Evangeliar* a fost executat la comanda lui *Carol cel Mare* în anul 810 în scriptoriul școlii de curte de la *Schola Palatina* din *Aix la Chapelle (Aachen)*. Este scris pe pergament, pictat cu cerneală de aur și culori vegetale; www.bibnat.ro/Colectiile-filialei-Batthyaneum-s187/ro.htm

³⁰ Limitele impuse de *Biserică* în plastica decorativă se explică prin faptul că aceasta dorea reprezentarea realităților divine și nu a celor naturale. Ea respingea reprezentarea fantezistă a monștrilor, imaginile profane sau ilustrațiile la teme literare ca fabule, poeme epice. Din această cauză, elementele sculptate trebuiau să se încadreze în spațiile restrânse de pe lunetele portalurilor și capituluri în care apar gesturile exagerate ale personajelor disproporționate. Exemple de acest gen apar la Biserica *St. Pierre din Moissac*, Biserica *St. Lazare din Autun* sau Biserica *La Madeleine din Vézelay*

³¹ M. Gyóni, *L'Église orientale dans la Hongrie du XI-e siècle*, în *Revue d'Histoire comparée*, 25, nr.3, 1947, p. 42-49 St. Olteanu, *Societatea românească la cumpăna de milenii (sec. VIII-XI)*, București, 1983; N. Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 199; Mircea Păcurariu, *Sfinții*

Mănăstire(sec. X-XII), fundațiile a două biserici în nordul Dobrogei, la *Niculitel* (sec X-XI) și *Garvăn* (fosta *Dinogetia*) demonstrează activitatea *Episcopiei de Tomis* (distrusă de avari și slavi), a episcopiei valahilor în sudul Dunării(Bulgaria) și a *Arhiepiscopiei Vlaho-Bulgare* la Târnovo în 1185. În teritoriile intracarpătice, în perioada secolelor al IX-X-lea, odată cu cristalizarea primelor formațiuni politice statale (conduse de *Gelu* în Transilvania, *Menumorut* la Biharia, *Glad* în Banat), locul *horepiscopilor* și al episcopilor misionari a fost luat de episcopii propriu- ziși, eparhioți. Noii conducători își aveau reședința într-o cetate, unde-și aveau reședința și episcopii, unde era și o biserică de lemn sau piatră. Astfel, s-au descoperit fundația bisericii de la *Dăbâca*, Cluj (sec.IX), fundația unor biserici mai vechi sub bisericile catolice de la *Alba Iulia* (sec.IX-X) și *Prejmer* (Jud. Brașov), *Morisena* (Cenad), la Timișoara (diploma din 1020 amintește de castrul episcopal Bibiscos, Tibiscum?), *Hodoș* (jud. Timiș), *Cetățuie* (Argeș, fundația la 3 biserici sec. X, XIII, XV), *Drobeta Turnu-Severin* (fundația la două biserici din sec.XII-XIII). S-au descoperit resturi de pictură, obiecte de cult, cruci, reliefare, matrițe etc. Odată cu cucerirea maghiară (în sec. IX-X), în locul vechilor formațiuni politice s-au creat noile comitate *Bihor*, *Alba*, *Hunedoara*, *Cenad* (*Morisena*, creat de regale Ștefan I al Ungariei (969-1038) etc. Regii apostolici ai Ungariei au chemat misionari, au organizat viața monahală, episcopii. În perioada domniei regelui *Ladislau I* (1046-1095) s-au organizat mănăstirile, colegiile capitulare, centrele episcopale (episcopia de la Biharea a fost mutată din considerente strategice la Oradea), s-a terminat construcția unor biserici mai vechi, s-au construit biserici noi de piatră în stil romanic în Transilvania³², la Oradea și Alba Iulia. Reprezentările plastice au pătruns odată cu șantierile benedictine de la *Pannonhalma* (Ungaria) la *Acâș*, *Herina* sau cu cele din *Renania* la *Cisnădioara*, *Cisnădie*, *Gușterița*, *Nou Săsesc*. Cu *Marea Invazie Tătară* din 1241 multe biserici au fost distruse, s-au ruinat sau au fost reconstruite în stil gotic. În secolul al XII-lea activau mănăstiri și biserici la *Meseșeni* (*Moigrad*, Sălaj), *Hodoș* (Arad), *Drobeta Turnu-Severin*(fundația la două biserici), biserici rupestre (în părțile Sălajului, *Cheile Cibului*, jud. Alba). Cu timpul, sub influența *Occidentului*, apar stiluri artistice noi precum *goticul*, *renașterea*, care se manifestă prin intermediul unor meșteri, sculptori locali³³ sau veniți din *Occident* (Franța, Germania, Italia), creatori ai multor elemente decorative sculptate din piatră și marmură la biserici, ca de exemplu figuri de profeți

daco-româno și români, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1994

³² Vasile Drăguț, *Dicționar Enciclopedic de Artă Medievală Românească* ,Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 262

³³ Balogh Jolán, *A Kolozsvári kőfaragó műhelyek a XVI-ik században*, MTA Soksorosító, Budapest, 1985; la Cluj în cetate au funcționat în secolul al XIV-lea ateliere de sculptură *benedictine*, *dominicane*, *franciscane*. În registrul de evidență al cetățenilor plătitori de impozit, *Regestrum Hungarorum de Civitate Clusvar* sunt consemnați în 1451 *Johannes Lapicida*, în 1453; *Blasius*, *Nicolaus*, *Thomas Lapicida*, în 1457 ; *Conradus Lapicida* care avea ucenici pe *Ladislau Hekel*, *Johanes Fenesy*, *Johanis Filius Qourdam Providi* și *Viri Petri Mathie*, de asemenea au fost consemnați și alți sculptori italieni. În secolul al XVI-lea activau 56 pietrari, sculptori autohtoni pe lângă cei veniți din străinătate, meșteri neidentificați după sigle etc.

(ex. *Cap de profet* fig. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, *Colecția Muzeului Țării Crișurilor, Oradea*), apostoli, sfinți la portaluri, fațade, ancadrame de geamuri, coloane, capiteluri, bolți, altare, capele, sacristii etc. În părțile Bihorului s-au construit biserici la *Voievozi* (mănăstire, sec. XII-XIV), *Seghiște, Remetea, Tileagd* (sec. XIV, XV). În părțile Hunedoarei s-au construit biserici de piatră la *Densuș* (sec. XIII), *Streisângeorș* (sec. XII), *Strei, Sântămărie Orlea* (sec. XIII), *Cetatea Colț* (sec. XIV), *Gurasada* (sec. XIII), la *Ostrov, Sânpetru, Nucșoara, Peșteana, Leșnic, Criștior, Ribița, Prislop* (sec. XIV). În alte părți ale Transilvaniei, odată cu colonizarea sașilor în perioada regelui *Andrei al II-lea* s-au construit la Brașov *Biserica Sfântul Bartolomeu* (1260), *Biserica Neagră* (1380), biserici fortificate șasești (128 în județele Sibiu, Alba, Brașov), biserici fortificate secuiești (29 în județele Harghita, Covasna)³⁴. S-au construit biserici la *Râmeți, Alba* (sec. XIV), în *Șcheii Brașovului* (sec. XV) la *Vad, Feleac*, la Cluj *Biserica Sfântul Mihail* (1316). În Maramureș s-au ridicat mănăstiri (biserici de lemn): *Mănăstirea Lăpuș Ruoaia* (1315), *Sfântul Mihail din Săpânța- Peri* (1391 sub jurisdicția patriarhului din Constantinopol), la *Bârsana*, pe valea Slatinei (mănăstirea din secolul XIII) și pe dealul Humana -o mănăstire menționată din 1350, *Apsa de Jos* (biserică de lemn, 1561). În Banat s-au construit mănăstiri ortodoxe la *Bezdin, Partoș, Semlac, Sângeorge, Srediștea Mică și Mesici* (menționate în 1225), mănăstiri ortodoxe sârbești la *Zlatița, Cușici, Baziaș* (secolele XIII-XV), mănăstirea franciscană *Maria Radna* la Lipova (secolul al XVI-lea).

În Moldova, unde viața monahală a fost subordonată *Mitropoliei din Suceava* s-au construit biserici din piatră: *Biserica Bogdana* (1360) din *Rădăuți*, *Mănăstirea Sfântul Ioan cel Nou*, *Biserica Sf. Gheorghe Suceava*, aceasta din urmă fiind reședința Mitropoliei în perioada 1514-1522, la *Humor* două biserici (mănăstire, una la începutul secolului al XV-lea și cealaltă la 1530) bisericile mănăstirilor din *Putna* (1469), *Pătrăuți* (1487), *Voroneț* (1488), *Probota* (1530), *Moldovița* (1532), *Sucevița* (1595), *Dragomirna* (1627)³⁵.

În Munții Buzăului funcționau în secolul al XIII-lea schituri rupestre (în unele precreștine, paleocreștine sec III d. Hr.) la *Agaton, Aluniș Fundătura, Porfirie*, etc., ca urmare a iradierii isihaste atonite și sinaite de la *Kilifarevo*³⁶ (Târnovo, Bulgaria). Misionarismul catolic a fost prezent prin *Episcopia Cumanilor* (cu sediul pe râul Milcov?). În sud-estul Carpaților, viața bisericii ortodoxe în sec. XIII-XIV era subordonată *Patriarhiei din Constantinopol* prin intermediul Episcopiei, cu timpul *Mitropoliei ortodoxe* cu reședința la *Vicina* (*Isaccea* sau *Tulcea*?). *Patriarhia din Constantinopol* înființează în anul 1359 *Mitropolia Ungrovlahiei* (ca distincție în raport cu valahii aflați sub autoritatea *Regatului Ungar*), cu sediul la *Câmpulung*,

³⁴ Herman Fabini, Paul Orban, *Atlas der Siebenburgische- Sachsische Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Hermannstadt, 2002

³⁵ Tereza Sinigalia, Ovidiu Boldura, *Monumente medievale din Bucovina*, Ed. Acs, București, 2011; Corina Popa *Monumente medievale din Oltenia*, Ed. Acs, 2011, "Ortodoxie.3x.ro/ diverse/manastiri_sihastrii/9d_arta_bisericeasca_romaneasca.html"

³⁶ Vasile Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000

ulterior la *Curtea de Argeș* și din 1517 la *Târgoviște*³⁷. În Muntenia s-au construit biserici în stil bizantin la *Curtea de Argeș* (1352), *Biserica Sfântului Anton la București* (1545), la *Târgoviște* (1583), *Biserica Domnească Ovidenia* (sec. XVI) la Caracal etc.

Meritul de a finanța construirea unor moschei și scoli ca instituții superioare ce au introdus prima oară acordarea unor **diplome de absolvire**, tip bacalaureat, **titluri academice** revine surorilor *Miriam* (a sponsorizat moschea *Al Andaluz în Fez*) și *Fatima al Fihri* (?-880), care a sponsorizat în anul 859, construirea instituției de învățământ superior *Al Karaouine* (moschee și madras, școală) din *Fez, Maroc*³⁸. După modelul bizantin s-a realizat modelul de învățământ islamic *Al -Azhar*, fondat în 975 la *Cairo* în Egipt, care avea facultăți de teologie și lege islamică, alături de jurisprudență, gramatică, astronomie, filosofie, și logică.

Autoritățile ecleziastice catolice din evul mediu occidental au combinat cele două concepte administrative, pe de o parte cel bizantin (facultăți), cu cel islamic (diplome), fondând tipul de învățământ superior numit **Universitate** medievală³⁹. În Europa, prima începând din 1088 este *Universitatea din Bologna*, urmată de *Universitatea din Oxford* (în 1096, 1170), *Universitatea din Paris* (1200), *Universitatea din Cambridge* (1209) și *Universitatea din Salamanca* (1218), *Praga* (1348), *Cracovia* (1364), *Viena* (1365), în Ungaria la *Pécs* (1367) și *Buda* (1395). Combinarea sistematică al modelului de gândire rațional (*Platon, Aristotel*) cu teologia creștină s-a materializat în dezbateri de tip scolastic. Contemporan cu stilul romanic în arhitectură și sculptură s-a dezvoltat stilul gotic, care excela printr-o verticalitate suplă și elegantă a arcurilor ogivale, bolți cu nervuri decorative până la dantelărie în piatră, în locul pereților greoi, plini, decorație murală în frescă, decor bogat sculptat, vitralii cu figuri ilustrând imagini din *Vechiul și Noul Testament*. Călugării cerșetori

³⁷ George I. Gibescu, *Istoria Mitropoliei Ungro-Vlahici și Mitropoliei Țarei Muntenesti*, 1907; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune B.O.R., București, 2006

³⁸ Deși moschea și școala (madras), reunite în Instituția de învățământ *Al Karaouine din Fez, Maroc*, azi cunoscută sub denumirea de *Al Qarawiyyin* au fost fondate în anul 859 de femei (*Miriam și Fatima Muhammad al Fihri al Quraysh*, fiicele unui comerciant bogat și cult, care a dat fetelor o educație aleasă) acestea nu au admis femei în rândul studenților până în secolul al XX-lea. Instituția este considerată a fi cea mai veche instituție de învățământ funcțională până în zilele noastre.

³⁹ *Universitatea* este o instituție de învățământ superior reprezentată sub forma unei asocieri în cadrul unei comunități de profesori și studenți, ce asigură drepturi legale membrilor în timpul studiilor și după absolvire (ce seamănă cu organizarea pe bresle), având denumirea latină de *Universitas*. Ajungând foarte populare în secolele XII-XIII, având 7000-8000 de studenți, universitățile aveau *Facultate de Arte, Teologie, Medicină și Drept*. Pentru a fi licențiat în Arte trebuiau urmate subiectele din *trivium* (3 căi: *Gramatica* limbii latine, *Retorica* și *Logica*) pentru obținerea titlului de master în Arte trebuiau urmate subiectele din *quadrivium* (4 căi: *Aritmetica, Geometria, Astronomia, Muzica*). Organizarea subiectelor predate a urmat modelul propus de *Platon* în *Republica*. *Facultatea de Arte* oferea un nivel de pregătire general cerut pentru continuarea studiilor la *Facultățile de Teologie* (cea mai prestigioasă la acea vreme), *Medicină, Drept*, unde după examene absolvenților li se conferea titlul de *Doctor* în domeniul respectiv.

predicau, explicau textele și imaginile sacre ale *Fecioarei Maria*, teme ca *Judecata de Apoi*, Întruparea lui *Hristos* precum și tema centrală *Maiestas Domini*. Comanditarii artei erau nu numai biserica, monarhii, ci și elitele orășenești îmbogățite din comerț și cămătărie. Comenzile s-au înmulțit, favorizând înflorirea artelor și revenirea treptată la reprezentările naturaliste mai exigente, mai puțin exagerate, proporționate ale figurilor umane, la portretizări după personaje cotidiene, neidealizate.

Apariția breslelor medievale⁴⁰ (numite *Universitas* sau *Collegia* în latina oficială) ca și asociații profesionale, pe meserii, manufacturale, industriale își are originea încă din epoca romană. Cu timpul, în evul mediu, în ambianța parohială a orașelor apar **confraternitățile** cu caracter devoțional, bazate pe jurământ, asistență reciprocă și apărarea intereselor comune. Acestea au influențat dezvoltarea asociațiilor și corporațiilor profesionale laice, care au contribuit financiar prin comerț la dezvoltarea orașelor ca centre de educație și cultură. Începând din secolul al XII-lea, apare în multe orașe din vestul și centrul Europei sistemul de **bresle**, ca asociații meșteșugărești laice. Având inițial scopul de a revendica dreptul de participare la puterea politică a cetății, aceste asociații aveau în esență menirea de a a-și apăra sistemul de organizare, interesele profesionale ale membrilor și privilegiile prin întocmirea de statute. Numite *Arti* în Italia (*zunft* în Germania, *gilda* în Țările de Jos, *gremio* în Spania), breslele făceau parte dintr-o asociație numită *Corporazione delle Arti e Mestieri*, formă medievală organizată a tuturor activităților economice citadine, încorporând membrii *artelor majore* (postăvari, burghezia înstărită, bancheri, judecători, notari, comercianți, meseriași cu prăvălii, ambulanți, medici, farmaciști), respectiv membrii *artelor minore* (măcelari, cizmari, fierari, pietrari, dulgheri, hangii, oloieri, băcani, brutari, tăbăcari, armurieri). Conform tradiției creștine, reprezentate de *Sfântul Ioan al Damascului*(675-749), *Sfântul Evanghelist Luca* este considerat primul autor al portretului *Maicii Domnului*, fiind de asemenea, patronul artiștilor pictori și sculptori. Cele mai faimoase breasle ale lui *Sf. Luca* în Europa ⁴¹au fost

⁴⁰ Carlo M. Travaglini (a cura di), *Corporazione e gruppi professionali a Roma tra XVI e XIX secolo* în *Roma moderna e contemporanea* VI, nr3, settembre-dicembre, Università degli studi Rome tre, 1998 ; În secolul I î.Hr. în epoca romană există atestări ale unor asociații exercitate pe diverse meserii. Acestea au participat pe timpul campaniei electorale a lui *Cneus Pompeius Magnus*(106-48î.Hr.) la demonstrații și publicitate în *grafitti* pe străzile Romei. Cu timpul aceste asociații au devenit instrumente de control local ale puterii imperiale în general, în particular la *Ostia*, port al Romei, care era loc de aprovizionare a capitalei. În perioada lui *Dioclețian* (244-311d.Hr.) acesta a reușit să oblige, să creeze corporații de artizani pe linie ereditară, ce garantau stabilitatea socială și economică pe timpul unor profunde transformări din cauza crizei din secolul III. În evul mediu au existat confraternități cu caracter devoțional (în cadrul organizațiilor ecleziastice, mănăstiri, parohii) ce s-au format pe bază de jurământ, asistență reciprocă și apărarea intereselor comune. Aceste asociații antice pe nume latin „Corpus” sau „Collegium” se regăsesc în evul mediu sub formă de antreprenoriat cu sarcina de a-si apăra interesele și de a-și exercita autoritatea în cadrul breslei și în conducerea urbei. Fiind structurată pe *corporale* (casieri, consilieri, priori, retori,căpitan), *consilio* (cei care ratificau sau respingeau deciziile) și *apparato birocratica* (notar, secretar, protocol, trezorerie) au exercitat rol politic și economic în dezvoltarea orașelor medievale ca centre de cultură și educație

⁴¹ Ford-Wille Clare Antwerp, *Guild of S.Luke*, Ed. Hugh Brigstocke, Oxford University Press, 2001;

Compagnia di San Luca (1339) din Florența, cele din *Antwerpen* (1382), *Delft și Bruges* (1453) în Țările de Jos, *Hermandad de San Lucas- Confrérie de Saint Luc* în Paris (1391), *Lukasbund* în Germania, *Lükasgillet* în Lübeck, al orașelor hanseatice, *Gremio de Pintores* din Sevilla și Saragosa în Spania. Începând din secolul al XIV-lea numărul sculpturilor în *ronde- bosse* crește, ajungând ca în perioada *renașterii* să fie propice revenirii la canoanele artei clasice grecești. Problemele politico-economice și ideologice ale catolicismului, evidențiate de *Reforma* protestantă inițiată de *Luther* (1483-1546) și *Calvin* (1509-1594) în secolul al XVI-lea au avut drept consecințe distrugerea multor elemente decorative (sculpturi, picturi, vitralii) ale locașurilor de cult de pe teritoriul Europei. Fenomenul *Contrareformei*, posterior *Conciliului de la Trento* (1545-1563) a dus la o revigorare culturală, social- politică și economică, oferind șansa unei educații artistice profesioniste de cea mai înaltă calitate. Breslele artistice medievale au stat la baza formării **Academiilor de Arte** din secolele XVI-XVII. Acestea au fost constituite după principiile unei execuții exigente în conformitate cu canoanele clasice grecești și programele culturale impuse de mecenai, cler și monarhii Europei. În 1593 a luat ființă *Accademia di San Luca din Roma*, în 1603 *Accademia de San Lucas din Madrid*, în 1655 *Accadémie de San-Luc din Paris*, în 1663 *Koninklijke Academie Voor Schone Kunsten* la Antwerpen etc.

În Italia au existat confrerii și bresle ale artiștilor și meseriașilor la Veneția (1290)⁴², Florența (1349), Bologna în Lombardia⁴³. Astfel la Florența, în cadrul *Corporazione delle Arti e Mestieri* funcționa începând din 1150-1193 *Arti di Firenze* (meșteșugari din Florența), ca o asociație de bresle pe zona străzii *Calamala* unde se aflau prăvăliile acestora (primii fiind breasla comercianților înființată în 1182). Deși atestările documentare datează doar din secolul al XIII-lea, breasla *Arti dei Maestri di Petra e Legname* din Florența (Breasla Maeștrilor Pietrei și Lemnului, în confraternitate cu breasla *Compagnia di San Luca* (fondată în 1339), ce reunea toți pictorii și sculptorii din Florența⁴⁴ funcționau deja de mai mult timp. Începând

Edvardo Morales, *Confradías bajo la advocación de San Lucas, especial protector de los pintores, en España, el Caso de Navarra*, Instituto Escorialense de Investigaciones Historicas i Artísticas, San Lorenzo de El Escorial, 2008, p. 829-846; https://es.wikipedia.org/wiki/Guilda_de_San_Lucas

⁴² Antonio Manno, *Mestieri di Venezia. Storia, Arte e Devozione delle corporazione dal XIII-XVIII secolo*, în *Revista Internazionale di Scienze Sociali*, Anno 105, nr:4; Vita e Pensiero-Pubblicazione del Università Cattolica del Sacro Cuore, 1997, p. 551-553

⁴³ Melchiorre Missirini, *Memorie per servire alla storia della Romana Accademia di San Luca fine alla morte di Antonio Canova*, Nella Stamperia de Romana, Roma, 1823, p. 3

⁴⁴ Luigi Biagi, *L'Accademia di Belle Arti di Firenze*, Le Monnier, Firenze, 1941; Karen Edis Barzman, *The Florentine Academy and the Early Modern State. The Discipline of Disegno*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001; *Accademia Neoplatonica* a fost fondată de *Marsilio Ficino* (1433-1499) și *Cosimo di Giovanni de Medici* (1389-1464) în 1462, a avut sediu în *Villa Medici* din *Careggi*. Aici au studiat manuscrise grecești și traduceri latine (precum lucrările lui *Platon*) umaniști ca *Ficino* (1433-1499), *Pico della Mirandola* (1463-1494), *Poliziano* (1454-1494), *Niccolo Cusano* (1401-1464), *Leon Battista Alberti* (1404-1472), *Bartolomeo Scala* (1430-1497), *Cristoforo Landino* (1424-1498), frații *Giuliano* (1453-1478) și *Lorenzo de Medici* (1449-1492), influențând creația artistică din perioada *Renașterii*. În 1313 s-a fondat la Florența *Breasla Arti dei Medici e Speciali*, care vindea materiale de

din secolul al XVI-lea pictorii din *Compagnia di San Luca din Florența* și sculptorii asociați în *confraternitatea Sfântului Paul* au format *Compagnia di San Paolo*. Pe baza acesteia, principele *Cosimo I de Medici* (1519-1574) a înființat în 1563, sub influența lui *Giorgio Vasari* (1511-1574) primul institut de învățământ artistic superior din Europa, *Accademia Delle Arti del Disegno* din Florența, încorporată în 1572 în sistemul breslelor orașului. Printre profesori a activat și sculptorul *Michelangelo Buonarroti* (1475-1564). În 1784 împăratul *Leopold al II-lea* (1747-1792, împărat al *Sfântului Imperiu Romano-German* între 1790-92, mare *Duce de Toscana*) a fondat *Accademia di Belli Arti di Firenze*, care a reunit diverse instituții cu caracter artistic și educativ ca *Accademia de desen* (din 1563) și *Galeria Academiei* din Florența, situată în vechiul ospiciu al conventului *Sfântul Nicolae din Cafaggio*, construit după planurile arhitectului *Andrea della Robbia* (1435-1525), în *Piața San Marco*⁴⁵.

La Roma a funcționat în cadrul *Corporazione di Mestieri*, institutul superior de artă *Università dei Pittori, Miniatori e Ricamatori* ale cărui statute și privilegii au fost reînnoite în 1478 de către *Papa Sixtus al IV-lea* (1414-1484), *Melozzo da Forlì* (1438-1494), fiind pictor papal. La inițiativa pictorului *Girolamo Muziano* (1532-1592), în 1577 vechea denumire de *Universitate* a fost schimbată în *Accademia delle Arti della Pittura, Sculturae del Disegno*, consacrată de *Papa Grigore al XIII-lea* (1502-1585). Trecerea de la vechea spre noua formulă a fost lentă, deoarece prima dată s-a transferat reședința instituției din *Biserica Sfântul Luca* (demolată în 1585) la *Biserica Sfântul Luca și Martin* din *Forul Roman*, terenul fiind concesionat de *Papa Sixtus al V-lea* (între 1585-1590). În 1577 s-a fondat *Accademia di San Lucca*, coordonată din 1593 de *Federico Zuccaro* (1540-1609)⁴⁶. În 1605 s-au aprobat statutele *Accademiei*

construcții (piatră și marmură) și coloranți breslei *Arti dei Maestri di Petra e Legname*. În 1339 medicii s-au asociat într-o breaslă cu farmaciștii și comercianții de vopsele și pigmenți pentru culori. Pentru a păstra secretul fabricației vopselelor, s-au instalat într-o clădire a mănăstirii dominicanice (dormitoarele mănăstirii *San Marco*, coridorul de nord numit *Annunciation* după fresca executată de *Fra Angelico*) din *Grădina San Marco*, (azi) în cartierul universitar din Florența, unde *Lorenzo Medici* supranumit *Magnificul* (1449-1492), mare mecena a colecționat obiecte prețioase, sculpturi antice, formând o colecție celebră de pictură, sculptură, expusă spre vizionare și studiu. Într-una din clădirile parcului a pus bazele primei *Academii de artă din lume* (secolul al XV-lea), unde se studiau și se copiau lucrări de către marii artiști ai vremii. Fiind mare mecena, *Lorenzo* i-a susținut pe viitorii maeștri ai artei universale ca *Botticelli* (1445-1510), *Pollaiuolo* (1441-1485), *Andrea Verrocchio* (1435-1488), *Ghirlandaio* (1449-1494), *Leonardo da Vinci* (1452-1519) și *Michelangelo* (1475-1564) pe care i-a găzduit în *Vila Larga*. În clădirea *Librăriei* (Bibliotecii) din grădina *San Marco*, proiectată de *Michelozzi* (1396-1472) se întruneau prietenii lui *Lorenzo*, umaniștii vremii (*Poliziano*, *Pico de la Mirandola*) pentru a studia manuscrise vechi (în greacă, latină) și pentru a filosofa, fondând astfel prima bibliotecă publică din Europa. În capela adiacentă se află un mozaic bizantin din secolul al VIII-lea, reprezentând *Rugăciunea Maicii Domnului*.

⁴⁵ Osanna Fantosi Micali, *Firenze, Studi e ricerche sul centro antico i l'ampliamento della cattedrale di S. Reparata, le conseguenze sullo sviluppo della città a nord e la formazione della piazza del duomo e di quella della SS. Annunziata*, a cura di Piero Roselli, Istituto di Restauro dei Monumenti, Facoltà di Architettura di Firenze, Pisa, (Ed.) Nistri-Lischi Editori, 1974, p. 97-100

⁴⁶ Romano Alberti, *Origine e Progresso dell' progresso dell' Accademia del Disegno, de pittori, scultori*

de *I Pittori e Scultori di Roma*. Din 1620 *Papa Urban al VIII-lea*(1568-1644) a concesionat și coordonat *Accademia*, stabilind cine este “artist” după cerințele vremii. Din 1633 *Statul Pontifical* deținea controlul și monopolul tuturor comenzilor artistice (în scopul de a da o altă educație artistică și spirituală), *Accademia* ajungând sub patronajul cardinalului *Francisco Barberini Sr.*(1597-1679), nepotul lui *Urban al VIII-lea*. În 1634 *Pietro da Cortona*(1596-1669), pictor, arhitect și stucator ajunge directorul *Accademiei*, care a inclus din acel moment și arhitecții, ale căror statute au fost acceptate și aduse la ordinea zilei. Arhitectul *Gian Lorenzo Bernini*(1598-1680) a deservit opt papi, realizând cele mai grandioase proiecte de arhitectură și sculptură după principiile stilului baroc. Ajungând la maxima ei dezvoltare și recunoaștere internațională, *Accademia* a devenit model de învățământ artistic, atât în alte orașe italiene(ex. în Bologna), cât și în restul Europei. Începând din 1702 la inițiativa *Papei Clement al XI-lea*(1649-1721) s-a pus accent pe activitatea didactică, cursurile de desen și concursurile periodice prin acordarea de **premii** și **medalii** câștigătorilor. Din 1844 concursurile academice anuale s-au ținut în altă locație(pe strada Ripetta),întrerupându-se în 1869. Pe tot parcursul secolului al XIX-lea s-au făcut nenumărate schimbări, s-au ținut alte tipuri de concursuri față de perioadele precedente, datorită fenomenului de laicizare. Din cauza problemelor financiare, activitatea didactică a avut mult de suferit până în cel de al II-lea Război Mondial.

Împărăteasa *Maria Tereza* (1717-1780) a fondat în 1776 *Accademia di Belle Arti di Brera* la *Milano* în *Palatul Brera*⁴⁷. Inițial palatul a fost construit în 1572 pe ruinele conventului *Umiliati*, atribuit ulterior ordinului iezuit. Clădirea a fost restaurată între 1627-1628 la comanda arhitectului *Francesco Maria Richini*(1549-1639). Din 1772, când s-a suprimat ordinul iezuit, instituția de învățământ superior a funcționat în continuare, având observator astronomic, bibliotecă, grădină botanică (din 1774). Începând din 1776, când la inițiativa *Mariei Tereza* s-a transformat în *Accademie de Artă*, palatul a găzduit și o **pinacotecă** a cărei colecție a fost deschisă pentru studiu artistic. *Napoleon Bonaparte* (1769-1821) a transformat în 1797 pinacoteca în **muzeu** pentru a-și expune picturile aduse din teritoriile cucerite.

În Franța au funcționat confrerii caritative încă din 1140. În registrul de evidență al breslei pariziene din 1292, *Communauté des maitres de l'art de peinture et sculpture* au fost înscrși 33 de pictori. Statutele de funcționare au fost aprobate în 1391 de *Jean de Folleville*, primarul Parisului, în perioada domniei regelui *Charles al VI-lea* (1368-1422), reînnoite în 1558, 1583, 1619,1622. În 1634 a luat ființă prin grija cardinalului *Richelieu*(1585-1642) *Académie Française*, devenită sub domnia lui *Ludovic al XIII-lea* (1601-1643) instituție regală de stat. Având ca scop perfecționarea limbii franceze în conformitate cu normele lingvistice, instituția reunea

& *Architetti di Roma Recitati, sotto il Reggimento dell'Eccelente Sig. Cavagliero Federico Zuccari & Racolti da Romano Alberti*, Pietro Bartoli, Pavia, 1604; Nicolas Pevsner, *La Accademie D'Arte*. Introduzione di Antonio Pinelli, Einaudi, Torino, 1982, Cambridge, 1940

⁴⁷ Acosti C., Ceriana M., *Le Raccolte Storiche dell' Accademia di Brera Collana Quaderni di Brera*, Centro Di, Milano, 1997

personalități marcante ale vieții culturale: poeți, romancieri, oameni de teatru, critici, filosofi, istorici, oameni de știință, militari de rang înalt, oameni de stat, demnitari și personalități religioase. În 1648 sub regența *Annei de Austria* (1601-1666), la propunerea unor pictori și sculptori s-a înființat *Accadémie Royale de Peinture et de Sculpture*⁴⁸, care-și propunea să se desprindă de sub autoritatea *Confreriei*, ce deținea monopolul producției și vânzării lucrărilor de pictură și sculptură. În 1649 *Accadémie Royale de Peinture et de Sculpture* își schimbă denumirea în *Academie de Saint –Luc* sub coordonarea pictorului *Simon Vouet* (1590- 1648). Acesta studiasse din anul 1612 la *Accademia di San Lucca* din Roma și a lucrat în stil baroc în Italia până în 1627, când s-a reântors la Paris, fondând grupul artistic *Le Sueur, Le Brun et Mignard*. Regele *Ludovic al XIV-lea* (1638-1715) a reorganizat *Academia* în 1665. Instituția i-a avut ca protectori pe politicianul *Pierre Séguier* (1588-1672), respectiv ministrul *Jean Baptiste Colbert* (1619-1683). Prin intermediul acestora, regele a aplicat reforme, găsind o formulă de a pune artiștii sub controlul statului, finanțând și distribuind **salarii** și **pensii** profesorilor, numindu-l director pe pictorul și decoratorul *Charles Le Brun* (1619-1690) După Revoluția franceză în 1795 Academia a funcționat dub denumirea de *Institute de France*, iar din 1803 Napoleon l-a numit *Academie des Beaux-Arts*, impunând să se respecte în primul rând ierarhia genurilor artistice, precum pictura istorică, scena de gen, portret, peisaj, natura moartă, în al doilea rând primatul desenului în fața culorii, în al treilea rând studiul după lucrări antice, munca în atelier și plain air, precepte valabile până în zilele noastre.

Regele “Soare” a fondat în 1663 *Prix de Rome*, recompensă acordată studenților de la pictură și sculptură. Câștigătorii concursului primeau ca premiu o **bursă de studii** la Roma de 3-4 ani pe cheltuiala statului, la *Palazzo Mancini* din Roma, pentru a studia și executa copii după opere de artă. În 1666 a fost creată *Académie de France á Rome* fondată de J. B. Colbert, care în 1803 a fost transferată de *Napoleon* în *Villa Medici*.

Primul **Salon Oficial** a fost organizat în 1667 de Colbert, mai întâi în Palatul Regal sau în Curtea Hotelului Richelieu, din 1699-1704 în Marea Galerie de la Louvre sub denumirea de *Salon Carré du Louvre*, din 1791 într-o sală a Academiei, cu scopul **expozițiilor temporare**(la început **bienale**, întrerupte între 1704-25, între 1737-1748 **anuale**, între 1748-1791 bienale) ale artiștilor în viață. Cu timpul, datorită numărului mereu crescând al lucrărilor expuse și al expozanților, după Revoluția franceză, în 1791 salonul a ajuns **Salon Național**, accesibil tuturor. Din 1798 pentru promovarea unor principii de selecție calitative s-a instaurat un **juriu de admitere**, salonul funcționând până în 1848⁴⁹.

Instituirea *L’Ecole Nationale Supérieur des Beaux Arts* fondată în Ille de

⁴⁸ Ludovic Vitet, *L’Académie Royale de Peinture et de Sculpture, Étude Historique*, Michel Levy Frères, Paris, 1861; Albert Boime, *The Académie and french painting in the nineteenth century*, Phaidon, Londres, 1971

⁴⁹ www.bnf.fr/documents/biblio_vie_artistique.pdf; www.Larousse.fr/encyclopedie/peinture/salon/154248

France în 1682 este legată de un ansamblu de clădiri situate în fața Muzeului Louvre, în curtea abației Saint Germain du Prés fondată de Clovis I Childebert (511-558) plus ansamblul de clădiri de pe strada Bonaparte, cheia Maraquaie și Capela conventului *Petits Augustins* situate în strada Saint Père fondat în 1606 de regina Margareta de Valois (1553-1615). Cunoscută în literatură drept Regina Margot, ea a organizat împreună cu mama ei Catherina de Medicis(1519-1589) în capela augustiniană prima colecție de opere de artă la Paris. Clădirea transformată ulterior în *Spital de caritate*, ocupată la Revoluție, vândută ca bun național, distrusă în parte sub presiunea ordinelor religioase, a fost ocupată în sfârșit de *L'École Supérieur des Beaux Arts*. Tot aici în 1793 s-a instituit *Le Musée des Monuments Français* (1795-1816) de arheologul Marie Alexandre Lenoir (1761-1839) cu scopul salvării de la eliminarea totală, după vandalismul din timpul revoluției, a nenumăratelor monumente istorice, a sculpturilor și pietrelor tombale din diferite perioade istorice în vederea prezervării, restaurării, punerii lor în valoare pentru generațiile viitoare. După revenirea monarhiei, în perioada Restaurației, în 1816 regele Franței și a Navarei Ludovic al XVIII-lea (1755-1824) a decis să închidă Muzeul a cărei colecție a fost dispersată, supraviețuind doar o parte a sculpturilor expuse sub formă de copii, prejudiciind însăși existența *Școlii Superioare de Arte*. Regele a creat Muzeul Luxemburg, muzeu dedicat artiștilor în viață, reamplasat mai târziu la *Muzeul Național de Artă Modernă*. Înstituirea **Muzeului Național** după Revoluția franceză, a avut drept scop în 1793 refondarea palatului Louvre sub directivele Revoluției și ale Imperiului, care devenit public, funcționând până azi, a depășit conceptual termenul de colecție aristocratică, monarhică sau ecleziastică, care începând din 1803 s-a numit *Musée Napoleon*.

Pictorul, modelor de la manufacturile de porțelan Vincennes și Sèvres, Jean Jaques Bachelier (1724-1806) a fondat în 1766 la Paris, *L'École Royale Gratuites de Dessin* pentru amatori și artizani în scopul perfecționării în desenul geometric, de a ajunge chiar artiști decoratori, creatori de modele în designul industrial. După diferite schimbări, școala ajungând sub controlul statului începând din 1877 s-a denumit *L'École Nationale Supérieure Des Arts Décoratifs*. Școală a obținut din 1888 funcționare în toate regiunile țării la *Rennes, Besançon, Toulouse*, etc.

De asemenea se menține tradiția atelierelor private ale marilor artiști, care dețineau propria școală, asistenți plătiți pentru servicii de cazare și masă, cu locații în care se plătea pentru fiecare curs, cum sunt *Académie de la Grand Chaumière* în cartierul Montparnasse sau *Académie Julien* la Saint Germain des Prés.

Fig.1. Cap de Profet, inv. S.327, nesemnat, nedatat, sec. XV(?), atelier transilvan, marmură, Colecția de sculptură a Muzeului Țării Crișurilor Oradea.

Lucrarea se evidențiază prin expresivitatea feței redată în momentul unei revelații, sugerată prin capul și privirea ridicate spre cer. Proporțiile capului (din punct de vedere antropologic de tip oligocefal din aria nord germanică) sunt mult prea exagerate față de canoanele clasice grecești, prin alungirea feței și nasul mult prea scurt. Epiderma în pliuri asemănătoare icoanelor medievale, evidențiază o față slăbită, osoasă pentru redarea cât mai fidelă a stării ascetice și a vârstei înaintate. Fruntea este prelucrată cu volume mari, plate, nefinisate, ochii cu privirea spre lumea transcendentală fiind abia schițați, aplatizați pentru impresia de iluminare în timpul unei viziuni. Cu zone nefinisate și zone șlefuite pe obraz, gura este întredeschisă într-o stare de rugăciune, evlavie; urechile specifice unei vârstei juvenile, sunt reprezentate naturalist, iar părul, mustățile, barba sunt descrise amănunțit prin bucle voluminoase

Fig. 2 Cap de profet,
detaliu, semiprofil stânga

Fig. 3. Cap de profet,
detaliu, coafura din partea occipitală

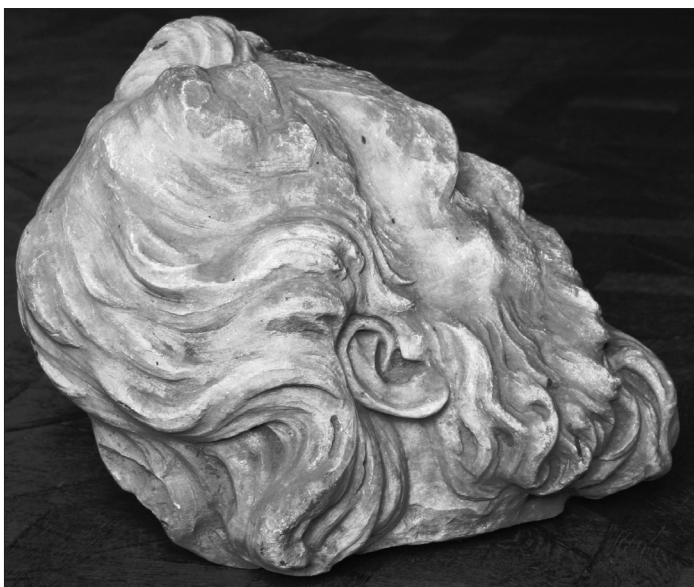

Fig. 4. Cap de profet, detaliu, profil partea dreaptă

Fig.5. Cap de profet, detaliu portret

Fig.6. Cap de profet, detaliu gură

Fig.7. Cap de profet,detaliu, lobul urechii stângi